

T E R R A
Westerwolda

Tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde

De familie Rendering
p.6

Interview: Trijnie Koolhof-Tammes p.16

Van Louwerzee tot Dollard tou p.26

**Bakkersjongen op
het Rhederveld**

Jeugtherinneringen van Harm Scholte

pagina 12

Dit tijdschrift is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde

Jaargang 5, nummer 2, winter 2016 / 2017

prijs: € 4,95

Colofon

Terra Westerwolda is het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde. Het is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW), mede mogelijk gemaakt door Museum de Oude Wolden (MOW) in Bellingwolde.

Redactie

Jochem Abbes
Tjarko van Dijk (namens MOW)
Hans ter Heijden (eindredactie)
Jan Huizing
Henriëtte Kuiper
Geert Volders

Vaste medewerkers

Herman Janssen (fotografie)
Geert Schreuder (illustraties)

Vormgeving

Janty Heeres, JantyDesign, Rhederveld

Drukwerk en distributie

Wubbe Alvering, Vlagtwedde

Terra Westerwolda en HVW op internet

www.terrawesterwolda.nl
www.verenigingwesterwolde.nl

Contact met de redactie

Reacties en ideeën voor artikelen zijn welkom bij eindredacteur Hans ter Heijden, Mussel A Kanaal Oost 1, 9541 XW Vlagtwedde, telefoon 0599-313 811, e-mail: taalschuur@hetnet.nl

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Marten Fokkens (webmaster)
Jan Huizing
Kineke Kuper-Dijkmeijer (penningmeester)
Ina Middelkamp-Maarsingh (secretaris)
Wenda Niemeijer-Volders
Harm Prenger
Geert Volders
Ruut Wegman

Losse nummers/lidmaatschap

Terra Westerwolda verschijnt driemaal per jaar. Prijs los nummer: € 4,95. Leden van de HVW ontvangen het tijdschrift bij hun lidmaatschap (€ 20,00 per jaar).

Lid-abonnee worden? Meld u dan aan bij:
Ina Middelkamp-Maarsingh,
Ter Apelkanaal 126,
9563 RG Ter Apelkanaal,
e-mail: middelkamp5@ziggo.nl,
telefoon: 0599-412 288.
Bank HVW: NL80 RABO 0358 6060 63.

Jaargang 5, nr. 2, november 2016

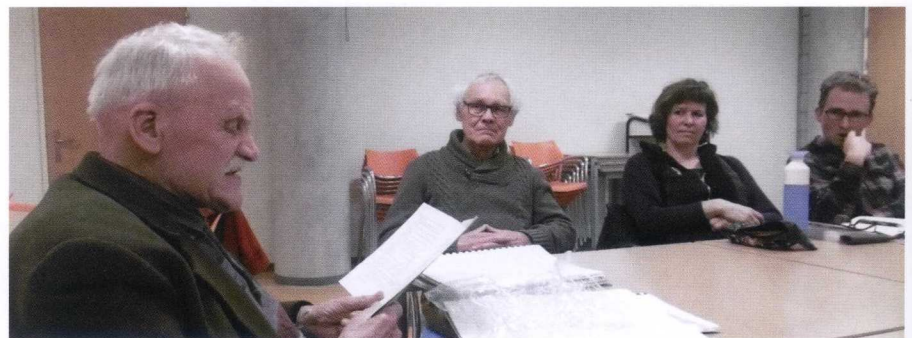
Van de redactie

Vrouger

Dit is alweer het tweede nummer van Terra Westerwolda nieuwe stijl. Op de eerste (zomer)editie ontvingen we veel positieve reacties. Behalve nieuwe leden, leverde het ook een stijging van het aantal verkochte exemplaren in de losse verkoop op. Overigens, kritische noten blijven, net als suggesties voor artikelen, welkom!

Reint Meins (1930 – 2016)

In elk nummer van ons blad schetsen Westerwolders in een groot interview een beeld van 'vrouger'. Ook Reint Meins deed dit op zijn eigen, onnavolgbare wijze (jaargang 4, nr 1, maart 2015). Hij overleed op 22 oktober jl. De voormalige postbode uit Weende was een bekende Westerwolder met een groot hart voor onze streektaal, geschiedenis en cultuur. In 2009 ontving hij niet voor niets de Cultuurprijs van de gemeente Vlagtwedde. We zullen deze markante en veelzijdige verhalenverteller missen.

Reint Meins leest voor uit eigen werk tijdens een gastles Westerwolds die hij eind 2014 gaf aan cursisten Gronings in de Groninger Archieven in Stad. Ook lichtte hij enkele van zijn zelfgemaakte schilderijen met historische taferelen toe.

Foto: Hans ter Heijden

MOW in landelijk Museumregister

Onze sponsor Museum de Oude Wolden wensen wij van harte geluk met het feit dat het weer is opgenomen in het Landelijk Museumregister. Dit betekent dat het aan strenge kwaliteitsnormen voldoet en bijvoorbeeld vanaf januari ook weer meedoet aan de Museumjaarkaart. We zijn er trots op dat Westerwolde een volledig erkend museum heeft.

Van Renwerinck, Renweringh naar Rendering

In deze wintereditie onder meer een boeiend 'verhaal van een familie' door Jurriane Rendering. Terra Westerwolda blijft graven in de rijke geschiedenis van Westerwolde. Ook in de bijdrage van het MOW over de kolonisatiemaatschappij Eigen Haard. Verder vertelt Trijnie Koolhof-Tammes uit Bellingwolde over haar veelbewogen leven en werk. Maar er is meer. Leest u maar!

Hans ter Heijden

Cover

Op de cover een acrylschilderij van kunstschilder Geert Schreuder uit Onstwedde. Dit keer liet hij zich inspireren door deel 2 van de boeiende jeugdherinneringen van Harm Scholte. Hij schilderde Harm als bakkersjongen, optornend tegen de wind op het Rhederveld.

Tot 4 december 2016 exposeert Geert Schreuder in Museum de Oude Wolden in Bellingwolde.

Inhoudsopgave

Vaste rubrieken

- 4 Column: Siste Viator
- 5 Uitgelicht!
- 28 Westerwoldse resoluties / rekesten
- 30 Sanne Meijer Onderweg
- 31 Nieuws Historische Vereniging Westerwolde
- 32 Historische actualiteiten

Artikelen

- 6 Van Renwerinck, Renweringh naar Rendering
- 10 Het oude kerkhof van Bellingwolde eindelijk gevonden
- 12 Herinneringen aan Rhederbrug deel II
- 20 Rembt ten Ham: de held van Jipsinghuizen
- 22 De kolonisiemaatschappij 'Eigen Haard'
- 26 Literatuurgeschiedenis Kanaalstreek en Westerwolde deel 3

Interview

- 16 Groot interview met Trijnie Koolhof-Tammes

Kolonisiemaatschappij 'Eigen Haard' pagina 22

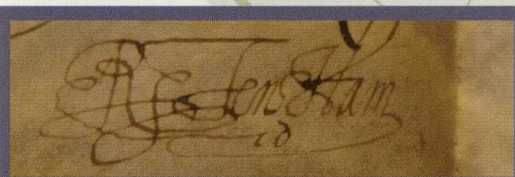
Nieuws HVW pagina 31

Van Renwerinck naar Rendering
Het verhaal van een familie
pagina 6

Het oude kerkhof van Bellingwolde
Eindelijk gevonden!
pagina 10

Rembt ten Ham
De held van Jipsinghuizen
pagina 20

Column: Siste Viator

Grensgeval

Geert Volders

Het thema van de maand van de geschiedenis was dit jaar 'grenzen'. Iedereen weet dat aan de oostzijde van Westerwolde de rijksgrens tussen Nederland en Duitsland loopt. Dat is al eeuwen het geval. Beide burens – dus zowel Nederland als Duitsland – zijn in de loop der tijd regelmatig van naam veranderd. Een stille getuige vinden we onder andere aan de oostzijde van Bourtange nabij het Abeltjeshuis in de vorm van een oude grenspaal. Op deze zogenaamde hamerpaal lezen we de initialen RBF en EPM. R(espublica) B(elgica) F(oederata) en Ep(iscopatus) M(onasteriensis), ofwel de Republiek der Verenigde Nederlanden en het bisdom Münster. Aan het begin van de negentiende eeuw werd het bisdom als wereldlijke macht opgeheven. Een gevolg van de vele grensverleggingen in de Franse Tijd (1795-1813).

Voor ons aan de westzijde van die oude rijksgrens betekende de Franse Tijd ook het begin van het kadaster, al zou het nog wel enkele decennia duren voordat het geïnstitutionaliseerd was. Men zegt wel eens dat het kadaster één van de basisvoorwaarden vormt voor een gezonde economie en democratie. Het kadaster kan immers op de millimeter nauwkeurig aangeven waar de grenzen liggen tussen bezittingen: onze persoonlijke territoriale grenzen. Het kadaster heeft sindsdien een doorslaggevende stem in de kleine grensconflicten. Regelmatig zien we 'de heren van het kadaster' bij *De Rijdende Rechter*. Dan blijkt dat vermeende grenzen in de vorm van een sloot of een schutting niet de oorspronkelijke kadastrale grens vormen. Gelukkig zijn er dan nog wetten die de onwetende eigenaren beschermen. Zodoende kunnen kadastrale grenzen niet alleen veel problemen oplossen, maar ook nieuwe problemen veroorzaken.

**Regelmatig zien we
'de heren van het kadaster'
bij *De Rijdende Rechter***

Ondanks dat dankzij het kadaster grenzen nu nauwkeuriger dan ooit vastgelegd werden, bleven de grenspalen staan. Laten we nog even goed kijken naar die oude hamerpaal. De oplettende kijker ontdekt dat er nog meer letters op die

De Nederlandse zijde van de hamerpaal in het bos nabij Abeltjeshuis.
Foto: auteur.

oude grenspaal staan. Aan de Nederlandse zijde ontdekken we een N, die uiteraard staat voor Nederland. Aan de Duitse zijde is op het eerste gezicht niets anders te zien dan de afkorting EPM, maar hier moet ooit duidelijk zichtbaar een H en een P onder hebben gestaan. Onze oosterbuur onderging (evenals wijzelf) na de Franse Tijd de nodige staatkundige veranderingen. Zodoende was na 1814 het Koninkrijk Hannover onze buurman geworden. Dat verklaart de H op de grenspaal. De P wordt verklaard door de annexatie van Hannover door Pruisen in 1866. Zo kregen wij 'de Pruze' als naaste buur. Dat had geen directe gevolgen voor onze rijksgrens. De rijksgrens was al in 1824 bevestigd middels een grenstraktaat tussen de koningen van Nederland en Hannover. De koning van Hannover was koning George IV van het Verenigd Koninkrijk. Door erfopvolging was het Hannoverse vorstenhuis in 1714 op de Britse troon gekomen. Sindsdien waren de Hannoveraars langzaam verengelst.

De grenspaal bij Abeltjeshuis getuigt dus van een rijke staatkundige geschiedenis. En het is een stille getuige van een tijd waarin de Engelsen zich nog met het continent bezig hielden...

Vissersgereedschap

Zeldzaam: een boetnaald van messing

Van oudsher was het jagen en vissen in Westerwolde een 'heerlijk recht'. Toen omstreeks 1810 de heerlijke rechten - die toen eigendom waren van de stad Groningen - vervielen, hadden veel inwoners van Westerwolde de mogelijkheid om te gaan vissen in één van de rivieren of sloten in het gebied. Toen de visaktes werden uitgevonden was ook dat weer verleden tijd.

door Jan S.A. Huizing

Netten boeten

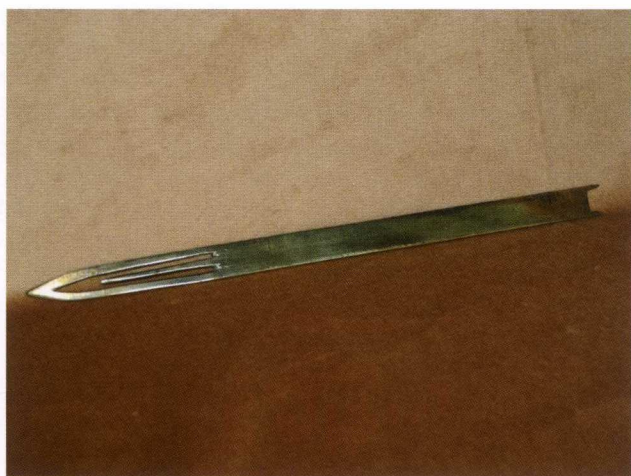
In veel oude Westerwoldse families kom je nog steeds gebruiksvoorwerpen uit die goede oude tijd tegen. Bijvoorbeeld de boetnaald: een smal, puntig toelopend plankje of plaatje, waarop garen gewikkeld kan worden, gebruikt om netten te breien of te boeten. Teneinde het garen op de naald te kunnen wikkelen is de naald aan de voorzijde voorzien van een uitgespaarde tong, terwijl het achtereind een uitholling vertoont.

Bij mevrouw Bruining, lid van onze historische vereniging, trof ik een vrij zeldzaam exemplaar aan: een boetnaald vervaardigd van messing. Ze waren vroeger namelijk meestal van hout of been gemaakt. Het is ook nog eens een heel klein exemplaar!

Fuik

Ik herinner mij, dat wij op de boerderij van mijn vader een fuik hadden en een staand net. Hoewel dat niet mocht, heeft mijn vader daar nog mee gevestig. Hij deed dat tijdens het hooien in een zijtak van de Westerwoldse A, in de buurt van de Wedder molen. Een drietal voortjes werden eens ons deel. U raadt al wat ik die avond heb gegeten.

Op onze boerderij bevond zich ook een boetnaald, waarschijnlijk door een lid van de familie zelf gemaakt van hout, een echt stukje 'liefhebberswerk'.

Boetnaald van messing (16 x 1,5 cm)
Foto: Jan Huizing

Zelfvervaardigde boetnaald van hout
(22 x 2,3 cm). Foto: Jan Huizing

Van Renwerinck, Renweringh naar Rendering

Het verhaal van een familie

Bij het onderzoek naar mijn voorouders in Westerwolde stuitte ik op een artikel over de drie halfwezen Jan, Geertruid en Wilt Rendering¹. Ik stam af van het jongste kind dat in dit artikel wordt genoemd, Wilt Wubbes Rendering. Mijn grootvader Jan Rendering² is een achterkleinkind van Wilt Wubbes en zijn vrouw Grietje Geerts Scheeve.

Het is een opmerkelijk artikel, temeer daar er verder niet veel over de familie Rendering (Renwerinck) is geschreven. Renwerinck wordt echter al in 1504 genoemd als één van de elf eigenerfden te Veele en er wonen nu nog steeds nakomelingen in de streek. De naam komt wel in allerlei boeken, stambomen en kwartierstaten voor, maar een verhaal waar we de afkomst van de drie halfwezen en hun nazaten in kunnen plaatsen, is er niet. Met dit artikel komt daar verandering in. Er wordt in het kort geschetst wie de voorouders waren van de halfwezen en hoe het hen zelf is vergaan.

door Jurriane Rendering

De naam Renwerinck³ is tot en met Wubbe Wilts Renderingh (geboren 21 aug. 1729), de vader van de drie halfwezen, telkens door een zoon voortgezet en daarna is een vertakking ontstaan met meerdere takken (lijnen). De naam was sterk verbonden aan het Erve Renweringh te Veele (huisnummer 20) dat steeds geërfd wordt door de oudste in leven zijnde zoon⁴. Als het Erve Renweringh in 1723 wordt verkocht blijft de verkoper,

wiens voorouders hier eeuwen hebben gewoond, de achternaam Renweringh houden en ook zijn kinderen dragen deze naam.

Herman Renwerdinck

De oudste Renwerinck die o.a. door Wegman wordt beschreven is Herman Renwerdinck:

“14-06-1504 ghemene bueren van Vele in Vlachtwedder

1) Huizing, J.S.A. De rechtzaak over de halfwezen Rendering uit Veele. *Tijdschrift van de Vereniging voor Genealogie en Historie Westerwolde*; 29 (2008), 49-52.

2) Geb. 15-2-1887, ovl. 1-1-1978, gehuwd 24-5-1913 met Doetje Dekker (geb. 1-1-1892, ovl. 31-8-1971)

3) De naam wijzigt in de loop der eeuwen van Renwerinck via Renwering(h) en Renderingh naar Rendering.

4) C.J. en R.M.A. Wegman, *Westerwolders en hun woningbezit, Het kerspel Vlagtwedde Deel II, de gehuchten*. (Wierden 1994).

kerspel: Herman Renwerdinck”.

Ik heb ook een Hermannus Rennerdinck gevonden die in 1491 en 1493 ingeschreven zou zijn bij de Universiteit te Keulen⁵. Dit zou dezelfde persoon kunnen zijn. In verschillende bronnen⁶ wordt echter ook een Johan Rennerdinck genoemd als Richter te Westerwolde in 1504. Wie is dit? Is dit familie van Herman Renwerdinck of is hier sprake van een andere familie? De naam Rennerdinck komt verder niet voor, wat doet vermoeden dat het hier om Renwerinck zou gaan. Misschien is Johan de vader van Herman?

Herman wordt opgevolgd door zijn zoon Wilcke (geboren ca 1500). Er is niets bekend over eventuele andere kinderen, die er ongetwijfeld wel geweest zullen zijn. Wilcke Harms krijgt twee zoons waarvan de oudste, Wilt Wilckes, wordt genoemd als eigenerfde te Veele. In één vermelding wordt een Roleff (Roelof) genoemd, verder is er van deze zoon niets bekend⁷.

Wilt Wilckes had in ieder geval twee kinderen, een zoon (Harm Wilts, geb. ca. 1562) en een dochter.

Harm Wilts Renwerinck heeft vervolgens twee zonen, Wilt en Geert.

Wilt Harms Renweringh, de oudste zoon die het erve Renweringh erft, is gehuwd met Willemke Wubbes Eelsingh en zij krijgen tenminste zes kinderen. Deze zes kinderen hebben allemaal de volwassen leeftijd bereikt.

Geert Harmens Renweringh en zijn vrouw vinden we in een beschrijving met betrekking tot de huur van een huis in Onstwedde. Geert Harmens Renweringh werd dus aangeduid met de naam Renweringh, ook al woonde hij in Onstwedde. Er zijn geen kinderen van hem bekend.

Echtgenoot en stiefoom

Wubbe Wilts Renweringh, zoon van Wilt Harms Renweringh, huwt in november 1674 met Swaencke Jans Broers. Door dit huwelijk ontstaat er een ingewikkelde situatie tussen beide families.

Berent Wilts Renweringh, de broer van Wubbe, was gehuwd met Gepke Alberts Broers.

Swaencke Wilts Renweringh, de jongste zuster van Berent Wilts en Wubbe Wilts Renweringh, huwt in 1668 met Jan Alberts Broers, de broer van Gepke.

De families Broers en Renweringh zijn hierdoor dubbel met elkaar verbonden. Maar het kan nog gekker. De dochter van Jan Alberts Broers en zijn eerste vrouw →

5) Samme Zijlstra, *Het geleerde Friesland, studenten ca. 1380 – 1650*, <http://mpaginae.atSPACE.com/FrieseStudQR.htm>, geraadpleegd 18-08-2016.

6) O.a. in *Geschiedenis van Westerwolde, deel 5 Bestuur en rechtspraak* (Groningen 1995) 78.

7) “20-07-1574: Geerke Geerdes ende Hilwert eesinck hebben ein mandat van 5 marck over Roleff Renwerinck overgegeven daerumme dat he boven verbot Renwerinck arve gebruecket, ehr Wiltet ehme betaelt, sal Roleff de broeke als twe daler betalenn”.

Grootvader
Jan Rendering
omstreeks 1913.
Archief J.A.
Rendering.

Een dorsmachine van Rendering omstreeks 1950. Archief J.A. Rendering. Foto: A. Rendering.

Foto met een veenafgraafmachine (?) die ontwikkeld zou zijn door Jan Rendering. Datum onbekend, waarschijnlijk jaren 20 van 20e Eeuw. Jan Rendering staat links naast het grote wiel van de machine. Andere personen onbekend. Digitale kopie in bezit J.A. Rendering.

Op de foto staand links Wilto Rendering, derde van links Egbert Rendering en geheel rechts Antko Rendering. Vermoedelijk is de foto in 1938 ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van Jan Rendering en Doetje Dekker gemaakt. Jan Rendering had een loondorsbedrijf. Archief J.A. Rendering.

Reijne Harms, Swaencke Jans Broers, huwt in 1674 met Wubbe Wilts Renweringh. Wubbe huwt dus met de dochter van zijn zwager Jan Alberts Broers. Zijn zus Swaenke is de stiefmoeder van zijn vrouw en hij is zelf haar stiefoom.

Er zit een aardig leeftijdsverschil in beide echtelieden. Ze trouwen in 1674, Wubbe is dan 40 jaar oud en Swaencke is nog geen twintig jaar. Van dit echtpaar zijn negen kinderen bekend. Het vijfde kind, Wilt Wubbes, gedoopt 6 september 1687, is de opvolger.

Wilt Wubbes Renweringh huwt op 12 april 1722 met Geertien Wilts. Zij krijgen zeven kinderen. Wilt Wubbes erft het Erve Renweringh van zijn vader. Dit heeft vader Wubbe al voor zijn overlijden vastgelegd, zoals blijkt uit een akte die wordt geciteerd door Wegman⁸. Uit deze akte blijkt ook dat Wilt Wubbes zijn twee zusters een som geld moet betalen.

Verkoop van het Erve Renweringh

Waarschijnlijk is het bezit van de familie Renweringh in de loop der tijd zo sterk verminderd dat Wilt Wubbes het Erve Renweringh, na het overlijden van zijn vader, niet meer in stand kan houden en moet verkopen.

Het uitbetalen van een som geld aan zijn zusters, wat waarschijnlijk zijn vader destijds evenzo heeft moeten doen aan diens drie zusters, kan hier de reden van zijn. Het kapitaal wordt hierdoor wel erg verdund en op een gegeven moment blijven enkel het huis en erf over en schulden. Wilt Wubbes en zijn moeder verkopen het huis en erf op 1 mei 1723 aan Lambert Tammes en Jantje Gerrits⁹.

Veele huisnummer 10

Wilt Wubbes bouwt vermoedelijk een ander (kleiner) huis dat beschreven is als huisnummer 10 te Veele. Dit huis is volgens Wegman na 1727 gebouwd omdat er voor dat jaar nog geen kerkbelasting werd betaald. Wilt Wubbes is voor 1772 overleden en zijn vrouw Geertien eind 1775 of begin 1776. In mei 1776 wordt de boedel van Wilt Wubbes en Geertien verdeeld tussen de dan in leven zijnde kinderen, Wubbe, Albertje en Willemtje. Wubbe krijgt "de boerenplaats, landerijen en veenen te Veele¹⁰". Zijn zusters ontvangen van hem elk 140 Car gld.

Wubbe is in 1768 gehuwd met Tallegien Jans. Zij zijn de ouders van de genoemde drie halfwezen.

Voordat Wubbe en Tallegien het huis te Veele erven wonen ze o.a. in Wedde, Bellingwolde en Onstwedde, waar telkens een kind wordt gedoopt. In het huis nummer 10 te Veele worden nog eens drie kinderen geboren.

Op 24 juni 1782 verlaat Tallegien haar man en kinderen. Wubbe Wilts overlijdt in november 1782. Er wordt een voogd aangesteld over de kinderen die een beroep doet op de diaconie. In april 1785 duikt moeder Tallegien weer op. Zij wil dat de kinderen aan haar worden toegewezen, maar vertrekt weer zonder de kinderen. Er wordt gezegd dat ze in Scheemda is geweest, in de stad Groningen heeft gewoond en daarna is gehuwd met een hovenier uit Noordwijk.

De diaconen van Onstwedde en Vlagtwedde strijden

er om wie er verantwoordelijk is voor het onderhoud van de kinderen Renderingh. De richter te Westerwolde oordeelt in 1783 dat dit Onstwedde is. In 1787 wordt deze zaak weer voorgelegd aan de Burgemeesteren en Raad te Groningen. Dan is de uitspraak dat de opbrengst van de erfenis van Wubbe Wilts naar Onstwedde en Vlagtwedde gaat zodat zij de schulden kunnen betalen. Zij dienen gezamenlijk de kinderen te onderhouden totdat ze aan hun moeder kunnen worden overgedragen. Dit laatste is waarschijnlijk niet gebeurd. Van moeder Tallegien is niets meer vernomen.

Willemtien Renderingh, de jongste zuster van Wubbe Wilts, huwt in 1783 met Willem Hendriks Strating. Zij kopen het huis te Veele nummer 10. Zij waren waarschijnlijk niet in staat (of bereid) om de kinderen van Willemtiens broer in huis te nemen en te verzorgen. Het echtpaar had zelf geen kinderen maar er waren wel kinderen uit het eerste huwelijk van Willem Stratingh. Het huis op nummer 10 komt na het overlijden van Stratingh in bezit van zijn dochter.

De boom krijgt meer takken

In het geschil tussen de diaconen is er sprake van drie kinderen: Jan, Geertruid en Wilt. Het is niet bekend waar het jongste kind, Swaantje, gedoopt in 1781, gebleven is. Wegman vermeldt een huwelijk in Nieuw Beerta op 9 oktober 1802 van Zwaantje Wubbes uit Vlagtwedde. Of dit ook echt 'onze' Swaantje is, heb ik (nog) niet vast kunnen stellen.

Van het oudste meisje, Geertruid of Geertien, is niets terug te vinden. De naam Geertien Wubbes komt veel voor en zonder toevoeging van de naam Renderingh, of andere verwijzing is zij niet meer te traceren.

Van de beide mannelijke halfwezen, Jan en Wilt, is meer bekend. De twee broers Renweringh trouwen beiden als ze al in de dertig zijn, Jan huwt in 1807 en Wilt huwt in 1811.

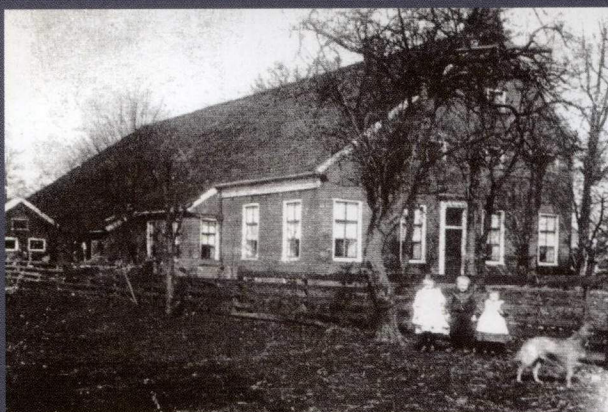
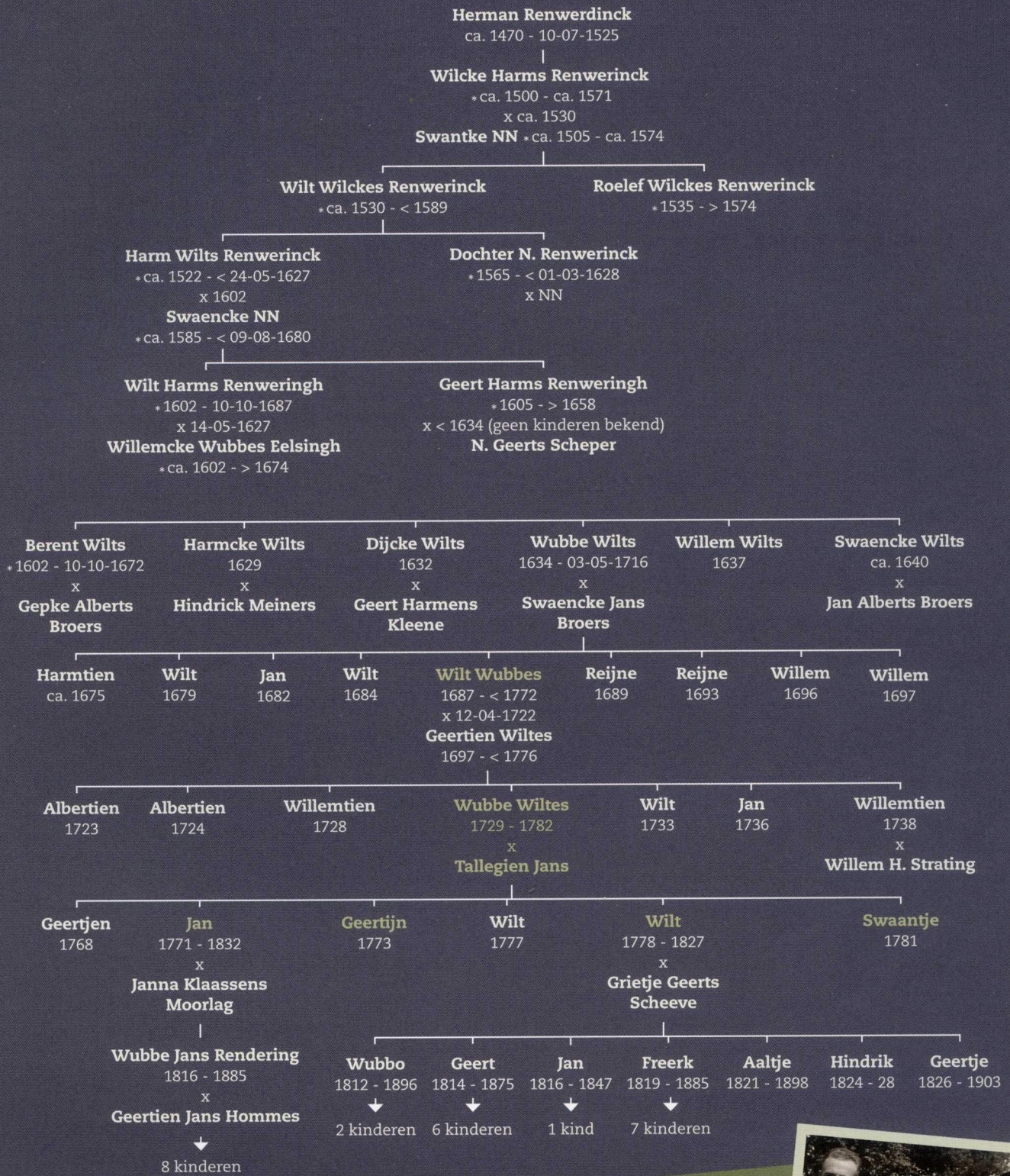
Zoals in de inleiding al gezegd, komen er vanaf de beide broers meer takken aan de (stam)boom Rendering. Wilt Wubbes en zijn vrouw Grietje Geerts Scheeve krijgen zeven kinderen, waarvan vier zonen de naam Rendering doorgeven. Jan Wubbes Rendering en zijn vrouw Janna Moorlag krijgen slechts één kind dat echter zorgt voor vier (klein)zonen die de naam Rendering doorgeven. Door de invoering van de burgerlijke stand in 1812 werd de naam Rendering een echte achternaam die alle nakomelingen kregen. Zodoende komen er vanaf begin 19e eeuw meer mensen met de achternaam Rendering. De familienamen databank vermeldt 246 personen met deze achternaam in 2007, waarvan de meerderheid in de provincie Groningen woont¹¹. ■

8) Wegman, *Vlagtwedde deel II*, 170.

9) Wegman, *Vlagtwedde deel II*, 170.

10) Wegman, *Vlagtwedde deel II*, 119.

11) <http://www.cbgfamilienamen.nl/> geraadpleegd op 18-08-2016.

De vader van de auteur, Antko Rendering en zijn ouders Jan Rendering en Doetje Dekker omstreeks 1950 bij het huis aan de Weenderstraat te Vlagtwedde. Archief J.A. Rendering.

De boerderij op deze foto zou in het bezit zijn geweest van 'Rendering' en hebben gestaan in de omgeving waar nu het Park Emslandermeer te Vlagtwedde is. Via de doop, trouw en overlijdensaktes eind 19e en begin 20e eeuw is deze plek echter aan niemand van de familie Rendering te koppelen. Omdat in die periode de Renderingen (loon)arbeiders waren, is het bezit van zo'n grote boerderij zeer onwaarschijnlijk. Bron onbekend, kopie in bezit J.A. Rendering.

Het oude kerkhof van Bellingwolde eindelijk gevonden

Toen de Dollard ontstond, zijn er meer dan dertig dorpen in de golven verdwenen. Vrijwel niets is daarvan teruggevonden. Hier en daar zijn oude kerkhoven bij naam bekend gebleven of is de oude plaats van verdronken dorpen overgeleverd, vooral door toedoen van de 19e-eeuwse notabelen Acker Stratingh en Venema. Van Bellingwolde werd aangenomen dat het dorp vroeger meer westelijk heeft gelegen, maar of dat ook gold voor de kerk was nooit uitgezocht. Latere schrijvers zijn zelfs van mening dat de huidige kerk tevens de oudste kerk van Bellingwolde is.

door Jan S.A. Huizing

In 1720 hebben de Provinciale Staten van Groningen aan alle predikanten in de provincie gevraagd een opgave te doen van de inkomsten uit de pastoriegoederen in de plaats waar ze stonden. In de lijst die de pastor van Bellingwolde heeft opgesteld kwam de veldnaam 'het oude kerkhof' voor (Groninger Archieven, Toegang 1, inv. nr. 1441). Toen ik eind 2014 bezig was met het notarieel archief vond ik in een akte van 18 januari 1825 dat de toenmalige oudste predikant van Bellingwolde, Jacobus

Goedhardus Borgesius, een deel van de landerijen behorend tot de oudste pastorie aldaar wilde verhuren (Groninger Archieven, Toegang 122, inv.nr. 43 nr. 4). Dat gebeurde regelmatig; daar haalde de predikant een deel van zijn inkomsten uit. Hier kwam ik voor de tweede keer de veldnaam 'het oude kerkhof' tegen. Nu zijn de landerijen in deze regio omstreeks 1830 opgemeten en ingetekend voor de invoering van het kadaster. Het was aannemelijk dat de landerijen uit 1825 er – gelet op de slechts vijf jaren tijdsverschil – nog precies zo bij lagen als de ingetekende landerijen in 1830. Hierdoor was ik in staat de omschreven stukken land te traceren op de kadasterkaart van 1830. De plaats van 'het oude kerkhof' was eindelijk bekend!

Zandlaan

Verder redenerend kom je tot de conclusie dat op dat bewuste veld zeer waarschijnlijk ook de voorganger van de huidige kerk van Bellingwolde gestaan moet hebben. Voorts moet er een weg (zandlaan) naar toe hebben gevoerd; de kerkgangers moesten immers naar de kerk kunnen lopen. Deze weg heeft werkelijk bestaan maar ik heb de naam in de archieven nog niet terug

De welvingen in de akker ter hoogte van de veldnaam 'het oude kerkhof' zijn pas ontstaan na het inklinken van de veenlaag onder de Dollardklei. Foto: Henny Groenendijk.

kunnen vinden. Het tracé sloot aan de zuidzijde aan op de zogenaamde Buitenweg in Vriescheloo (zie J.S.A. Huizing, *Boerderijen in het kerspel Vriescheloo* (Zuidlaren 2002) biz 678 en overzichtskaart bijlage nr. 6). Deze weg begon ter hoogte van De Smokerij op de Weddermarke en liep vrijwel recht door naar het kleine knikje in het Veendiep tussen Vriescheloo en Bellingwolde. De weg door het oude Bellingwolde begint bij dat knikje in het Veendiep, gaat dan met een bocht onder de voormalige Westerwoldse Aa langs, loopt langs 'het oude kerkhof' en sluit vervolgens aan op de Hamsterweg. Zo had men 700 jaar geleden een verbinding vanaf de kerk in Wedde naar de kerk in Bunde. Deze weg sloot in Wedde weer aan op de belangrijke handelsweg tussen Groningen en Bremen/Hamburg waardoor dit gebied een goede mogelijkheid had om zijn producten te verhandelen.

Steenhuis

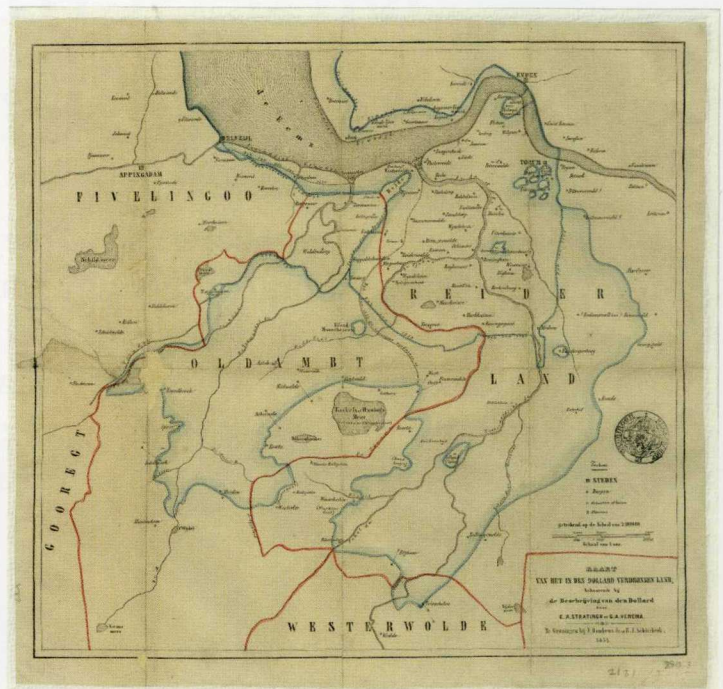
Ten zuiden van 'het oude kerkhof' is in 1952 door archeoloog Halbertsma een middeleeuws steenhuis opgegraven, de zogenaamde toren van Eppo Gockinga. Ten noorden van 'het oude kerkhof' is onlangs de plek van een ander steenhuis uit de tijd van voor de Dollardinbraken ontdekt. Het lijkt mij niet onmogelijk dat er meer steenhuisen in Bellingwolde langs deze weg hebben gestaan.

Late Middeleeuwen

Tot slot is na deze 'papierene' ontdekking ook de locatie van 'het oude kerkhof' zelf bezocht. Op de akker liggen brokken kloostermop, stukjes dakpan van het type monniken-en-nonnen en scherven van kogelpotten. Dat duidt op de aanwezigheid van een gebouw uit de Late Middeleeuwen. Of dat de kerk is geweest, durven de

archeologen nog niet te zeggen, daar is een opgraving voor nodig. Ook zijn geen menselijke botten op de akker aangetroffen, maar dat is na zoveel jaar ook nauwelijks meer te verwachten. Toch vormen de resten op de akker weer een spoor naar het oudste godshuis en kerkhof van Bellingwolde, op zo'n 800 meter ten noordwesten van de huidige kerk. ■

Dit artikel is eerder gepubliceerd in *Historisch Jaarboek Groningen* 2015, pag. 115-118.

De oudste cartografische aanwijzing voor de verplaatsing van het dorp Bellingwolde komt uit de publicatie *De Dollard* van G. Acker Stratingh en G.A. Venema (1855).

BELLINGWOLDE, de veldnaam "het oude kerkhof".

KADASTERKAART 1830, J.S.A. HUIZING 2014

De teruggevonden veldnaam 'het oude kerkhof' geprojecteerd op de kadastrale kaart van 1830.
Ontwerp: J.S.A. Huizing.

De Rhederbrug

‘Moi Schiet, ik heb hier joen brood!’

Harm Scholte is geboren op 17 september 1941 in het brughuis van Rhederbrug. Hij bracht hier zijn jeugd door en woonde er tot 1956. De loopbaan die hierna volgde, bracht hem naar alle delen van de wereld, maar ook in dit tweede artikel waarin hij herinneringen aan ‘vrouger’ ophaalt, keert hij weer terug naar zijn oorsprong: Rhederbrug, het dorp van zijn jeugd.

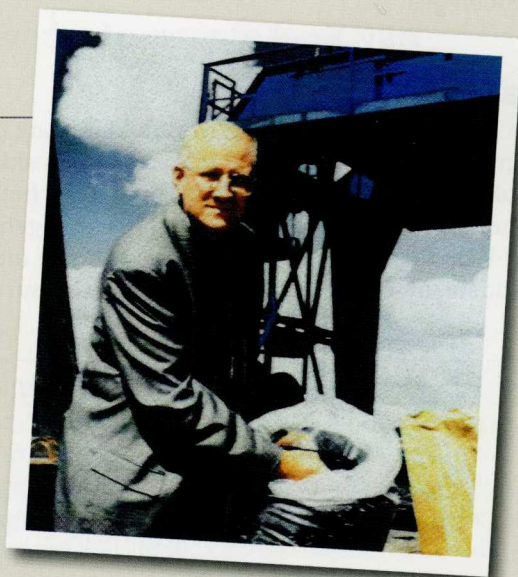

door Harm Scholte

Smokkelen was in dit grensgebied een lucratieve bezigheid, maar niet zonder risico. Het was de Duitse kant van Rhederbrug waar gesmokkeld werd, maar aan de Hollandse kant werd het geld verdiend. Weduwe Meins, die een bakkerij en kruidenierswinkel dreef, en haar neef (maar desondanks concurrent) kruidenier Appie Meins waren de verdiemers, terwijl de Lethenaren koffie, thee en roomboter naar Duitsland smokkelden. In de buurt haalde ik de wikkels op van Blueband en Planta Margarine. Deze werden in de bakkerij gedroogd en mijn vriend wijlen Heiko Wiegman streek ze daarna, om ze dan om een pakje roomboter te wikkelen. Margarine mocht namelijk wel vrij de grens over.

Weduwe Meins

De winkel van Weduwe Meins heeft in de loop van de jaren grote veranderingen ondergaan. Als men binnenkwam zat aan de deur een grote bel, die tot achter in de bakkerij was te horen. In de winkel stonden twee toonbanken. Achter de ene stond alle verpakte waar, terwijl aan de zijkant de onverpakte waar stond die afgewogen moest worden. Daarvoor hingen boven de toonbank allerlei puntzakjes. De gewichten stonden achter de weegschaal. Als de klant een half pond suiker of soda wilde, werd een puntzakje van

het touw getrokken en werd er gewogen. Thee zat in een grote theekist, terwijl de andere waar in schuine houten bakken zat. Soms moest ik in de winkel helpen. Het ergste vond ik altijd als er stroop moest worden afgewogen. Meestal zaten je handen dan ook onder. De moeilijkheid zat hem daarin dat je de houten lepel moest afschuiven van het emmertje of de kan van de klant. De stroop zat in een grote emmer met een deksel er op. Achter de winkel waren twee kamertjes, een slaapkamer van de weduwe en aan de andere kant de slaapkamer van Jochem en Bienze. Fokko, de jongste, sliep net als de bakker boven de winkel. Achter in de winkel was de bakkerij. Toen ik begon te venten werd de oven nog gestookt met turf en hout. Maar later met oliestook; dat scheelde twee uur met opstaan.

Koffiesmokkel

Donderdagsmiddags maalde men achter in de bakkerij ongeveer 50 kilo koffiebonen. Daarna werd de koffie in van kousen gemaakte zakjes van 250 gram gestopt. Deze werden vrijdags en zaterdags en soms ook op zondag om het middel van de Duitse vrouwen gewikkeld. Dat alleen vrouwen indertijd smokkelden, had als reden dat er toen nog geen vrouwelijke douaneambtenaren waren die hen mochten fouilleren. Alles geschiedde in de slaapkamer van Weduwe Meins. Appie Meins had zelfs een aparte kamer voor de dames. Vooraf werd aan vrouw Meins gemeld of 'Zwarte Hein', een goede douaneambtenaar, of 'Rote Gert', een slechterik, dienst zou hebben. Had Zwarte Hein dienst, dan moesten we 70 kilo bonen malen en in zakjes doen, en had hij zondagdienst, dan was er ook op zondag werk aan de winkel. Je ging dan natuurlijk wel achterom...

Albertje Loeks

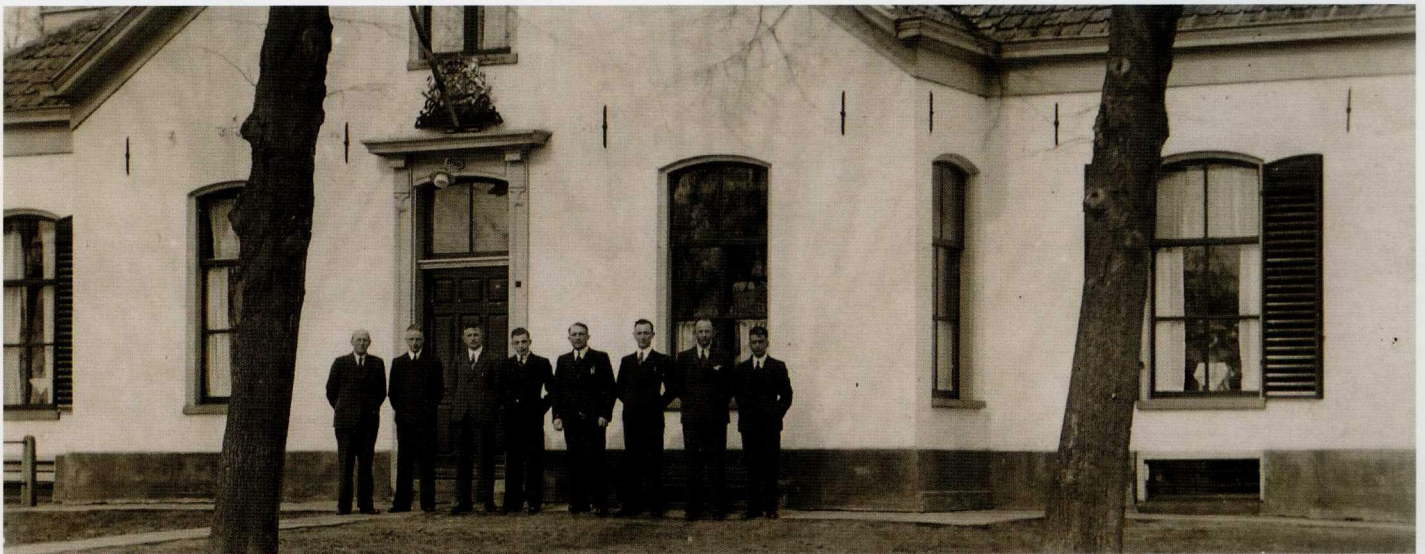
Regelmatig werden er smokkelaars gepakt. Legendarisch in de Lethe is het verhaal van Albertje Loeks, uit het begin van de vorige eeuw. Het verhaal gaat dat,

toen zij voor de 100e keer moest voorkomen bij het Kantongerecht te Winschoten, de rechter haar geen straf gaf, maar een jubileumcadeau. Ze kreeg van hem twee emmers vol met haring, zodat ze normaal geld kon verdienen.

De haringen verkocht ze onderweg en 's avonds gaf ze een groot feest in de Lethe. Ze zou, zo gaat het verhaal, 106 maal betrappt zijn op smokkel. Maar ook in de jaren vijftig was de Lethe berucht om zijn 'buitengewone handel' in koffie, thee en boter.

Scheepvaart

Naast ons huis waren aan beide zijden laadwallen voor het laden en lossen van schepen, twee grote kunstmestloodsen en daarachter nog een café. In de herfst kwamen de aardappel- en bietenschepen, die naar Veelerveen, Groningen of Hoogkerk moesten. Dan kwamen de schippers bij ons thuis om water vragen en in het begin vroegen ze ook wel om kooltjes. Die kwamen in een soort ijzeren lampion en zo werd het kacheltje aan boord aangestoken. →

Douanekantoor met personeel ervoor. Foto: Rhederbrugarchief ARO.

Bellingwolde, Grenskantoor

Douanekantoor. Foto: collectie Harm Scholte.

De schepen werden geladen met kruiwagens, die houten wielen hadden met daaromheen een ijzeren ring. In september werden de wielen in een bad water gedompeld zodat de ijzeren ring beter vast kwam te zitten. Er werden twee loopplanken vanaf de kade gelegd. Over deze loopplanken van 30 cm breed moesten de kruiers hun waar laden of lossen. Vooral 's winters was dat levensgevaarlijk. Het hout werd vaak glad en dan moesten zij op hun klompen over die gladde loopplanken de aardappelen en bieten laden. Ook de schepen met losse kunstmest werden zo gelost. De kruiers zaten dan binnen de kortste tijd van onder tot boven onder de kunstmest. Maar voor velen was er geen keus, want ze hadden het geld vaak hard nodig.

Kleiers, veeners en zanders

Mijn moeder kon zien of de aardappels en bieten van de klei, het zand of van het veen kwamen. Het gebeurde wel eens dat een boer bieten van een andere bult dan de zijne haalde en ze bij zijn eigen bult gooide. Daarom verdeelde ze de bulten altijd: een 'kleier' naast een 'veener' en daarnaast een 'zander'. De schippers vonden dat vaak niet leuk, want dat kon inhouden dat ze na het laden van de ene bult naar de andere kant van de brug moesten voor de andere bult bieten.

Als de aardappelmeelfabriek weer begon te draaien duurde het niet lang of het kanaal werd bevuild met afvalwater van de fabriek. Velen bij ons in de buurt gingen dan op palingjacht, want deze vissen kropen vanwege het afvalwater uit het kanaal. De palingen werden gevangen en in een regenbak gegooid, of soms in de sloot. Na enige dagen werden ze dan gevangen om gerookt of gebakken te worden. Zo gaf het kanaal werk en eten.

Bakkersknecht

Op achtjarige leeftijd werd ik bakkersknecht. Voor en direct na schooltijd bracht ik brood weg. 's Morgens naar de boeren in de omgeving, zodat die vers brood meekregen naar het land en 's avonds verder weg tot in het Rhederveld. Zaterdagmorgens begon ik met venten in het Rhederveld.

De verst gelegen klant was een kleermaker, Tempel heette hij. Hij woonde achter de sproeivelden van de aardappelmeelfabriek en was gehandicapt. Toen ik begon, had hij een soort driewieler, die hij met de handen voortbewoog. Daarmee ging hij iedere dag naar Winschoten. Hij vertrok om zes uur 's morgens en was 's avonds om zeven uur weer thuis. Later kreeg hij een motorfiets op drie wielen en werd de schrik van het Rhederveld. Maar hij was dan wel 's avonds om zes uur thuis. Het huisje van Tempel stond naast een wijk, die weer in verbinding stond met het Tijdenskanaal. Zijn huisje van behoefte stond half boven het water. Dat was goed voor de vissen zei Tempel. Ik mocht graag vissen, maar ik heb nooit in de wijk van Tempel gevist. Verder moet er in de wereld wel lijm te koop zijn geweest van

het merk Tempel, want als je met de hand op de tafel kwam, kwam je niet weer los. De eerste keer dat ik bij hem kwam, bood Tempel mij een kopje thee aan. Het kopje, dat op de tafel stond, werd door een emmer vol met putwater gehaald, vervolgens ging hij er met zijn elleboog doorheen en dan kwam daar de thee in. Het gevolg was dat ik later altijd zei: "Nee Tempel, ik heb al een kopje thee gehad".

Op een zaterdag vroeg hij mij wat de stomerij bedoelde met een brief die hij mij toonde. De stomerij uit Winschoten vroeg hem of hij wat meer papier wilde gebruiken. Tempel zei: "Ik snap er niks van, ik heb mijn ondergoed al in meer dan zes kranten verpakt, en nog steeds vragen ze mij of ik meer papier wil gebruiken". Ik weet nog dat ik bij thuiskomst mijn ouders dit verhaal vertelde en dat ze verschrikkelijk moesten lachen. Iedere keer als Tempel de brug passeerde, schoot mijn moeder in de lach.

Als je opgroeit en dan ook nog bakkersknecht bent, beter gezegd venter, dan leer je vlot de omgeving en de mensen kennen. Er waren klanten bij wie je moest oppassen. Je deed de deur open en riep: "De bakker!!!" Als ze dan zeiden: "Kom er maar in", moest je je fiets met broden goed in de gaten houden. Vooral wanneer er meerdere personen in huis waren. Het gebeurde wel eens dat iemand via de achterdeur naar buiten ging en gauw een brood pikte. Als je dan bij de laatste klant kwam, miste je een brood. Een ander kreeg zogenaamd oud brood, want dat was twee cent goedkoper, maar als men de kans kreeg, werd een nieuw brood gepakt.

Betaling geschiedde op zaterdag, als de man geld had gebeurd of, bij enkele grote gezinnen, als men de kinderbijslag op het postkantoor had gehaald. Ik had een afspraak met een medewerker op het postkantoor, dat hij mij - tegen het leveren van vijf harde broden - zou tippen wanneer men de kinderbijslag had gehaald. Het was geen wonder dat men moeite had met betalen. Werkloosheid, drank of andere omstandigheden maakten klanten vindingrijk om niet te hoeven betalen. Niet altijd kwam dit door armoede. Er waren ook boerenfamilies die niet arm waren, maar toch probeerden onder de betaling uit te komen.

Een keer maakte ik een ernstige fout. Mijn collega Adrie Jacobs was ziek en ik moest zijn route overnemen. Bij een boer waar ik nog nooit was geweest riep ik, toen ik hem in het karnhuis zag: "Moi Schiet, ik heb hier joen brood!". Wat ik niet wist, was dat de scheldnaam van boer Mulder, 'Judden Schiet' was. "D'r oet, wegwezen!", schreeuwde de man.

De bakker zelf heeft later het geld en mijn tas moeten halen. Maar in de bakkerij is het jaren een thema geweest: Lutje Harm mag niet naar boer Mulder! ■

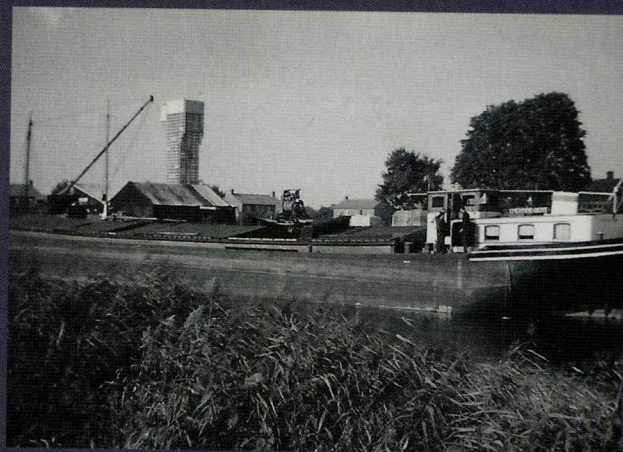
Dit was het tweede en laatste deel van de jeugdherinneringen van Harm Scholte aan Rhederbrug. Deel 1 werd gepubliceerd in de vorige editie van Terra Westerwolda (juli 2016).

Harm Scholte bezorgde als bakkersjongen brood in het Rhederveld. Schilderij van Geert Schreuder uit Onstwedde (oktober 2016).

De scheepvaart op het B.L. Tijdenkanaal was intensief in de eerste helft van de 20e eeuw. Schepen bij Sluis 1 Vriescheloo. Foto: archief Waterschap Hunze en Aa's.

Scheepvaart op het Boelo Tijdenkanaal 1955. Foto: collectie Harm Scholte.

‘Geweldig, die gemeente Westerwolde!’

Trijnie Koolhof-Tammes: altijd in actie

Een Westerwoldse in hart en nieren, dat is Trijnie Koolhof-Tammes (90).

Ze werd in 1926 geboren in Vlagtwedde, groeide hier op, trouwde in 1955 met Jan Koolhof en is sindsdien woonachtig in Bellingwolde.

Tussendoor woonde en werkte ze enkele jaren in Amsterdam. In de weekends vloog ze dan soms van Schiphol naar Eelde. Ze volgde allerlei opleidingen en schopte het tot assistent-accountant. In Bellingwolde dreef ze samen met haar man jarenlang Koolhof Textiel, waar dochter Alie nu de scepter zwaait. Daarnaast werkte ze 23 jaar bij de Stichting Maatschappelijke Dienstverlening Oost-Groningen en deed ze veel vrijwilligerswerk. Daar is ze nu mee gestopt. Zegt ze...

Tekst: Hans ter Heijden Foto's: Herman Janssen

Nadat ik heb aangebeld, zwaait de deur van de riante bungalow in Bellingwolde open. "U bent een man van de klok, daar houd ik van", verwelkomt Trijnie Koolhof-Tammes me. Hiermee geeft ze direct haar visitekaartje af. Bij Trijnie ("mijn doopnaam is Trijntje, maar iedereen noemt me van jongsaf aan Trijnie") is afspraak ook echt afspraak. In grote lijnen, maar soms ook heel gedetailleerd en waar nodig geïllustreerd met foto's en documenten, vertelt ze me haar boeiende levensverhaal.

Vlagtwedde

Tijdens het interview overhandigt Trijnie me een krantenartikel uit 1946. In de rubriek '50 jaar geleden' stond toen: "Uit Vlagtwedde werd gemeld, dat aldaar uit één gezin zes kinderen, nl. van H. Tammes en Grietje Teijen, volle broers en zusters op dezelfde school gingen." Hierna volgen de namen van het zestal, geboren tussen 1883 en 1890. Maar het artikel gaat nog verder: "Er stonden nog 5 jongens in het trouwboekje." "Dat stukje ging over de kinderen van mijn opa en grootmoe", zegt Trijnie.

Trijnie werd op 10 maart 1926 geboren op de Wollinguizerweg in Vlagtwedde. Haar vader was er boer en veehandelaar. Op haar zesde verjaardag brandde het huis af, maar dat van haar grootouders daar tegenover staat er nog wel. "Zij hadden inderdaad een gezin met elf kinderen, een dochter en tien zoons. Mijn moeder was coupeuse. Haar ouders hadden een boderit op Winschoten, met een kar met een of twee paarden."

De Spaanse griep

In 1918 had het noodlot in haar familie toegeslagen. Binnen een week overleden drie broers van Trijnies vader aan de Spaanse griep. Ook het zoontje van een van hen liet het leven. "Dat is zó doorverteld door mijn grootouders, dat ik het gewoon zelf een beetje heb meegemaakt", zegt Trijnie. "Mijn vader werd door dat overlijden de oudste, hij werd dus ook medeopvoeder van de kinderen van de weduwen. Hij heeft toen op zich genomen het graf in Veele te onderhouden en dat doe ik nu nog. Mijn grootouders hebben eigenlijk nooit meer plezier in het leven gehad. Dat was wel voorbij."

'Een kleuterschool was er toen nog niet, ik heb niet leren vlechten!'

De Clockeslach

Na de brand was het gezin aan de Wilhelminastraat gaan wonen. Trijnie, die enigst kind was, ging naar de openbare school 'De Clockeslach' in Vlagtwedde. "Een kleuterschool was er toen nog niet, ik heb niet leren vlechten! Het was wel even wennen op de lagere school, want thuis spraken we Gronings en op school was de voertaal natuurlijk Nederlands. Het was een mooie tijd met elk jaar een schoolreisje. We gingen dan met een bus van Garage De Wit naar de dierentuin in Emmen of naar Paterswolde, waar we een boottocht maakten.

Op een schoolfeest was ik ooit Sneeuwwitje. In optocht trokken we door het dorp. Mijn moeder maakte de kleding. Meester Smit herinner ik me nog goed. Hij was een legende in Vlagtwedde. Ik zat ook op gymnastiek. De uitvoeringen werden gegeven in café Veldhuis, bij het toenmalige zwembad."

Ulo en landbouwhuishoudschool

Na de lagere school ging Trijnie naar de ulo in Winschoten, maar door de oorlog reed tram 'Ol Graitje' niet meer en moest ze deze opleiding afbreken. Ze zette haar studie noodgedwongen voort aan de landbouwhuishoudschool in Vlagtwedde. "Je had toen nog een afdeling in het werkhuis van de diakonie en we volgden lessen in de landbouwschool aan de Onstwedderweg, dat later het verenigingsgebouw van de vrijzinnig hervormden is geworden. Daar heb ik toen nog zondagsschoolwerk gedaan." Naast de landbouwhuishoudschool – 'een fijne school' – en ook daarna volgde Trijnie 's avonds allerlei economisch-administratieve opleidingen. →

Schoolreisje van lagere school 'De Clockeslach' in 1935. Trijnie zit op de tweede rij van voren, geheel rechts. Foto: archief Trijnie Koolhof-Tammes.

Trijnie, in de middelste rij met bril, als leerling van de Landbouwhuishoudschool in Vlagtwedde. Foto: archief Trijnie Koolhof-Tammes.

Amsterdam

In het laatste jaar van de oorlog had de familie Tammes vanwege de hongerwinter evacuees uit Amsterdam in huis. "Er was een meisje bij van mijn leeftijd en zij zei: 'Als je straks van plan bent te gaan werken, dan ben je bij ons altijd van harte welkom!'. Ik ben toen drie jaar in Amsterdam gaan werken bij Varta, een fabriek voor accu's en batterijen." Ook hier studeerde Trijnie 's avonds verder en uiteindelijk schopte ze het tot assistent-accountant. "Ik merkte dat als je als 'Grunneger' in de grote stad werkt, het opvalt dat je kennelijk harder werkt dan anderen. Ik wilde ook altijd het naadje van de kous weten en had toen ook al oog voor de sociale kant. Mijn baas waardeerde mijn inzet en toen mocht ik een keer per maand op kosten van de zaak met het vliegtuig van Schiphol naar Eelde vliegen! Je werkte toen ook nog op zaterdagmorgen, dus het weekend was erg kort en dat scheelde natuurlijk veel reistijd. Ik heb mooie herinneringen aan die jaren, maar op een gegeven moment had ik het ook wel gezien."

'Ik mocht een keer per maand op kosten van de zaak met het vliegtuig van Schiphol naar Eelde vliegen!'

Maatschappelijke dienstverlening

Terug in Westerwolde werkte Trijnie nog enkele jaren bij de ambulancedienst van De Grooth in Winschoten. In 1955 trouwde ze in de kerk van Vlagtwedde met Jan Koolhof, die in Bellingwolde een textielzaak dreef. Het was logisch dat ze nu hier ging werken en vooral de administratieve zaken regelde. Trijnie: "Samen met mijn man runde ik de zaak en dat ging prima, maar al snel ging ik daarnaast als vrijwilliger de pas opgerichte Gezinsverzorging begeleiden. Door de regering werden

echter steeds hogere eisen gesteld, onder andere aan de bekwaamheid van het personeel en toen is de Stichting Maatschappelijke Dienstverlening Oost-Groningen (SMDOG) opgericht. Hier heb ik uiteindelijk 23 jaar vier dagen in de week in loondienst gewerkt. Mijn man vond het prima. Hij zei: 'Als jij kiest voor dat sociale werk, dan nemen we gewoon hulp in de zaak!'. Natuurlijk bleef ik wel betrokken en toen deed ik dus aan de ene kant het zakelijke, de centjes, en aan de andere kant het sociale. Dat brengt wel evenwicht in een mens. Er kwam veel op je af. Verdrietige, maar ook heel mooie dingen. Het was wel een harde tijd. Je laat het niet achter je, als je nare dingen meemaakt. Je kwam niet alleen met een vrouw die ziek is in aanraking, maar met het probleem van het hele gezin. En dan kun je wel zeggen 'dat is mijn pakkie-an niet', maar dat kon ik niet, dan ging ik voor het hele gezin."

De zaak

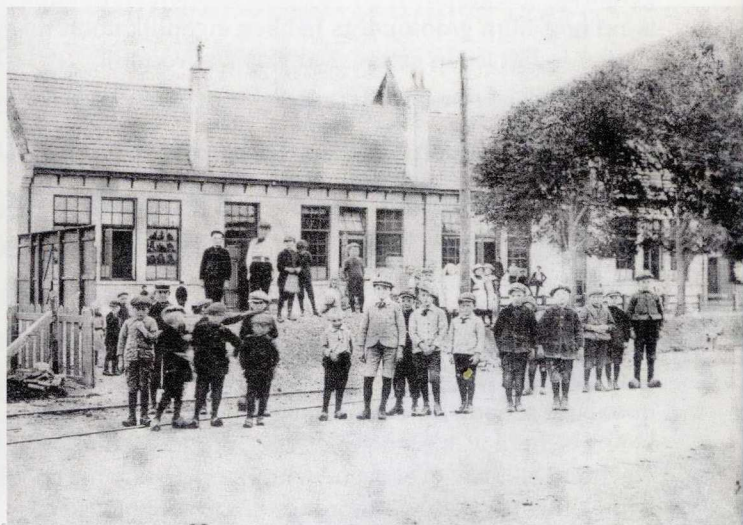
Het gezin Koolhof woonde bij de zaak. In 1960 kwam er een geheel nieuwe, moderne winkel. Dochter Alie wilde de zaak later wel voortzetten en volgde een opleiding op de textielschool in Enschede. Zij runt Koolhof Textiel en Sport nog steeds. Trijnie: "Voor mij is het natuurlijk heerlijk om haar in de buurt te hebben. We zien elkaar elke dag."

Heel goede herinneringen bewaart Trijnie aan Sellingen. "We hadden bij de zaak nauwelijks een tuin, dus kochten we een stacaravan op De Barkhoorn in Sellingen. Hier gingen we zomers elk weekend naar toe. We hebben daar heel veel gefietst en gewandeld. Het is een prachtige streek."

In 1993 lieten Trijnie en haar man een bungalow bouwen in Bellingwolde. Kort daarna overleed Jan. "Toen moest ik alleen verder. Moeilijk, maar de weg alleen is ook een weg. Hier heb ik een mooie tuin. Ik was geen tuin gewend, dus moest ik leren die te bewerken. Maar ik beleef er veel plezier aan!"

De Vlagtwedder gymnastiekvereniging (VGV) in een zaal van Café Veldhuis (nu Zaal 12). Trijnie Tammes staat op de achterste rij, zesde van links (circa 1933). Foto: archief Trijnie Koolhof-Tammes.

Openbare lagere school De Clockeslach rond 1928. Foto uit het gedenkboek 'Het openbaar onderwijs in het dorp Vlagtwedde', in 2000 uitgegeven ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de school aan de Schoolstraat.

Kerk

Trijnies ouders waren wel lidmaat van de hervormde kerk, maar geen echte kerkgangers. "Mijn moeder ging later wel weer naar de kerk en ik dus ook. In Vlagtwedde hoorden we bij de vrijzinnige vereniging. De hervormde kerk in Vlagtwedde vonden mijn ouders te orthodox. Voor de sacramenten moest je daarom naar elders. Zo ben ik in Bourtange gedoopt. Ik ben wel in de hervormde kerk van Vlagtwedde getrouwd, maar door dominee Caron uit Bellingwolde. Misschien heb ik wel het ja-woord gegeven bij het graf van mijn verre voorouders." In april 2015 werd er namelijk vlakbij de kerk een grafsteen – met familiewapen – opgegraven van de op 2 februari 1710 overleden Elsien Jacobs, weduwe van de 'salyge tammo lukens, crystelijke in de heere ontslapen'. Het was een bekend echtpaar dat aanzien genoot in Vlagtwedde. Hun zoon Johannes nam als achternaam de iets gewijzigde voornaam van zijn vader aan en noemde zich Johannes Tammes. Hij werd dominee in Sellingen en Vriescheloo en legde de basis voor het geslacht Tammes. Trijnie is jarenlang actief geweest voor de Magnuskerk in Bellingwolde, die aanvankelijk ook vrijzinnig was. En ook nu haalt ze met de auto nog wel eens mensen op om een dienst bij te wonen.

Als vrijwilliger was ze betrokken bij de Steunsteet en de gymnastiekclub. Ook richtte ze een fietsclub op. Achter het vrijwilligerswerk heeft Trijnie nu een punt gezet, maar soms kruipt het bloed waar het niet gaan kan... En met de fietsclub rijdt ze nog vrolijk mee! Voor haar kerkenwerk en het werk bij de SMDOG ontving Trijnie in 2002 een ridderorde; voor haar vrijwilligerswerk werd ze in 2011 uitgeroepen tot 'Vrijwilliger van het jaar'. "Ik ben dus rijk bedeed. Het hoeft allemaal niet, maar is wel leuk!"

Gemeente Westerwolde

In geschiedenis – en vooral die van haar voorouders – is Trijnie zeer geïnteresseerd. Ze deed veel onderzoek en koestert ook een dikke ordner met documenten over het geslacht Tammes. Ze kreeg deze van een Amerikaanse telg van dit geslacht. Ook bezoekt ze graag musea. En ze geeft nog wel eens een jaarabonnement op Terra Westerwolda cadeau.

Over de nieuw te vormen gemeente Westerwolde is ze erg enthousiast. "Geweldig! Westerwolde is een gebied met een eigen geschiedenis en cultuur en de bevolking staat er achter. Je moet altijd luisteren naar de mensen. Maar ik ben het met Harm Hesse eens: Onstwedde hoort ook bij Westerwolde!" ■

Al het materiaal over de geschiedenis van het geslacht Tammes wordt nauwkeurig gedocumenteerd en bestudeerd.

Trijnie Tammes als Sneeuwwitje in een optocht van de lagere school. Foto: archief Trijnie Koolhof-Tammes.

Jarenlang ijverde Trijnie Koolhof voor een betere toegang naar de dijk van het Veendiep in Bellingwolde. Onlangs mocht ze deze in gebruik nemen met de onthulling van de naam: de Trijn Koolhof Passage.

De aanvoerder van de troepen van Stad en Lande

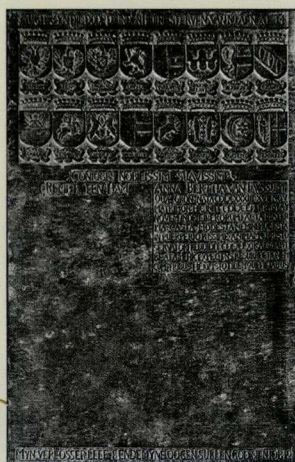
Rembt ten Ham

De held van Jipsinghuizen

Het is opvallend hoe weinig er bekend en geschreven is over Rembt ten Ham, de aanvoerder van de troepen van Stad en Lande, die in de slag bij Jipsinghuizen in 1665 de bisschoppelijke troepen versloegen. Ik heb de moeite genomen om met datgene wat er in de Groninger Archieven te vinden is, een klein persoonlijk beeld van deze vergeten man te schetsen.

door Jan S.A. Huizing

Grafzerk van Anna Bertha van Ewsum en Rembt ten Ham.
Foto: Cultureel Erfgoed.nl
(bewerking door Jan-Pieter de Groot).

Rembt ten Ham

geb. 1622 Garsthuizen
ovl. 16-2-1670/15-10-1675

z.v. Rembt ten Ham op Dijkum
en Anna Maria van Starckenborg

26-4-1651
Groningen
proclamatie

Anna Bertha van Ewsum

geb. 1633
ovl. 15-3-1661

d.v. Christoffel van Ewsum
en Anna Sickinghe

Kinderen gedoopt te Groningen

15-03-1654 Christoffer, (vader Rembt woont dan in de Pelsterstraat te Groningen)
23-05-1655 Rembt, (A kerk, vader Rembt woont dan in de Pelsterstraat te Groningen)
06-09-1657 Harmen, (Martini, vader Rembt woont dan in de Guldenstraat te Groningen)
Er zijn in tien jaar negen kinderen geboren, de meeste zijn echter al voor 1661 overleden.

Bij hun proclamatie op 26-4-1651 wordt hij luitenant van de garde genoemd. Op 19-2-1658 volgt hij de overleden Jan Muller op als kapitein van de Garde in Groningen.

Rembt bezat de borg Dijkum bij Garsthuizen die hij had geërfd van zijn vader. Hij verkocht de borg in 1669 aan Johan Clant van Stedum. Waarschijnlijk liet Clant de borg slopen om het vrijkomende materiaal te gebruiken voor

de verbouw van zijn borg Nittersum te Stedum. Zeer waarschijnlijk woonde Rembt vrijwel permanent - in verband met zijn militaire functie - in Groningen.

15-11-1667 Rembt, die inmiddels te Zuidhorn op de door hem aangekochte borg Klinckema woonde, koopt de nabijgelegen borg Hanckema en trouwt op 1-12-1667 te Zuidhorn met Anna Catharina Kijff (haar 4e huwelijk),

genaamd Frens, weduwe Holzapfel. De borg Hanckema werd in 1675 door de crediteuren geveild en verkocht aan Osebrand Jan Rengers van de Fraeylemaborg. Rembt en Anna Catharina Kijff zijn dan al overleden.

In de kerk te Garsthuizen ligt een grafsteen voor Rembt ten Ham en zijn eerste echtgenote Anna Bertha van Ewsum en hun vroeg gestorven kinderen. De familiewapens die erop staan, zijn: Ten Ham, Itens, Tjarda van Starckenborg, Onsta, Van Ewsum, Ingenieuland, Sickinge, Clant, Dijma, Ten Nansum, Conders, Van Ewsum, Doorn van Esens, Brakel, Gisens en Ten Holte. Tevens is op de zerk een grafspreuk aangebracht: "Saligh zyn die dode, die in den Heere sterven van nu aen." Na jaren van verwaarlozing is de kerk van Garsthuizen in 2015 gesloopt. De graven in de kerk zijn tijdens de sloop beschermd ingepakt, zodat ze voor de toekomst bewaard zouden blijven.

Aanwezigheid in Wedde

Rembt heeft op 26-9-1665 op de borg te Wedde de brief geschreven aan de Staten van Stad en Lande, waarin hij de overwinning op de troepen van de bisschop van Munster te Jipsinghuizen vermeldt. De Heren zijn hierover zeer verheugd en schrijven: "Van advijs waren geworden dat capitein Ten Ham met de titul van Lieut. Colonel van de noch ongerepartieerde troupes muchte worden gebenificieert, waer over bij ons gedelibereert sijnde. Hebben niet connen oordelen door wat reden de bevreesde jalousie soude connen ontstaen, overmits in dese u Ed. expeditie ouder capitainen sijn, als opgemelte capitein, dewelke sulx geschiedende haer daer over als met derselver chargie ende employ nu vreedich sijnde souden connen houden misnoecht (-)". Van een aanstelling als luitenant-colonel is niets terecht gekomen, omdat men bang was om officieren, die al langer in dienst waren, hiermee voor het hoofd te stoten.

Westerwolde

Kort daarop is Ten Ham nog een poosje in Westerwolde geweest:

13-1-1666 De commijs Engelberts wort gelast om voor de compagnie van cap. Ten Ham gaende nae Wedde te bestellen twee bagage wagens ende voor een suidelaer (verkoper van voedsel) bij deselve compagnie een wagen. (-) De heeren Gedep.den hebben verstaen ende geresolveert dat cap. Ten Ham sall hebben te commanderen de militie op het huis te Wedde ende het Schansien an de Pekel A bij de (Winschoter) brugge.

13-1-1666 d'h.h. Gedep.den lasten de respective huisluiden uith de naeste carspelen omtrent Wedde gelegen, an de compagnie van cap. Ten Ham guarnisoen holdende op het huis te Wedde ofte daaromtrent, het nodige stroo voor de militie op de geordonneerde plaetsen te brengen, gelijk mede versien met hout ende turff tot brant, ter tijt bij ons daer over de nodige ordre tot verdere versieninge sall zijn gestelt. d'h.h. Gedep.den lasten de onder commijs Geuseus onder genoechsamer recepis (bewijs) van het resterende broot ende keese tot Winschoten ofte in de Oldeschans opgeslagen, aen cap. Ten Ham voor sijne onder hebbende compagnie te laten volgen.

3-2-1666 Capitain ende commandeur Rempt ten Ham wort geordonneert ende geauthoriseert om enige reparatie so nootwendich sijn in het huis tot Wedde te laten repareren bij specifientie dewelcke penningen anstonts sijn Ed. wederom sullen werden gerembourseert ofte onder genoechsamer attestatie doen declareren.

Hij blijft naast Kapitein van de Garde natuurlijk ook Heer van zijn Heerlijkheid en verricht dan de werkzaamheden die daarbij horen.

10-5-1667 Heer op Dijkumborgh en Klinkkema tot Zuidhorn, Garsthuizen, Loppersum en Eestrum, Jonker en hoveling, schrijft een verkoopacte van land te Zuidhorn.

16-2-1670 Heer op Hantkema en Clinckema, Jonker en hoveling tot (-) Aduart, Loppersum en Eestrum schrijft een verkoopacte van land te Zuidhorn.

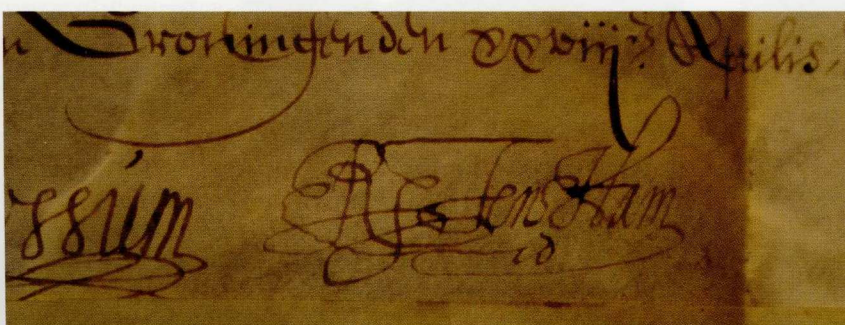
Na 1670 is het stil rondom Rembt ten Ham. Volgens sommige auteurs is de held van Jipsinghuizen in het rampjaar 1672 gesneuveld. Details rondom zijn overlijden zijn tot op heden niet bekend. Ten Ham was meer dan enkel een legeraanvoerder die toevalligerwijs in Westerwolde terecht kwam. Door middel van archiefonderzoek is weer iets meer bekend geworden over deze vergeten held. ■

Geraadpleegde bronnen en literatuur

RHC GrA, toegang 1, inv. nr. 132, T 498, inv. nr. 120, T 136, inv. nr. 1815.

W.J. Formsma e.a., *De Ommelander borgen en steenhuizen* (Assen 1987) 128-130

A. Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden. Teksten, wapens en huismerken van 1298-1814* (Assen 1977) 273.
www.allegroningers.nl

Handtekening Rembt ten Ham. Foto: auteur.

Zegel van Rembt ten Ham. Foto: auteur.

De kolonisatiemaatschappij 'Eigen Haard'

Landontginning en kolonisatie als antwoord op de revolutie

In het najaar van 1892 leek in de provincie Groningen een revolutie te zijn uitgebroken. Hierdoor opgeschrikt richtten verontruste burgers de Bond van Orde door Hervorming op. In landontginning en kolonisatie zag de Bond het beste antwoord op de sociale spanningen, die ten grondslag lagen aan de maatschappelijke onrust.

door Tjarko van Dijk

De Bond van Orde door Hervorming

Door mechanisatie liep aan het einde van de 19e eeuw de werkgelegenheid in de provincie Groningen in de landbouw terug. De industrie in de provincie kon dit verlies aan werkgelegenheid niet opvangen. Werkloosheid betekende armoede en deze, gevoegd bij de slechte verhoudingen tussen boeren en landarbeiders, veroorzaakte een sociaal gespannen klimaat in de provincie. Hierop kreeg het opkomende socialisme, in de vorm van de Sociaal Democratische Bond, eind jaren tachtig van de 19e eeuw invloed. De sociale spanningen kregen hierdoor een politieke en, in de ogen van de overheid, zelfs revolutionaire lading.

De sociale spanningen leidden in het najaar van 1892 tot rellen, stakingen en protestoptochten. Eerst in de industriekernen Hoogezand-Sappemeer en Oude Pekela, later ook op het platteland in de Veenkoloniën en het Oldambt. De overheid nam deze uitbarsting van ongeregelheden hoog op. Zij zag hierin een kans op revolutie. In opdracht van de minister van Binnenlandse Zaken J.P.R. Tak van Poortvliet, werden er troepen gestuurd naar een groot aantal plaatsen in de Veenkoloniën en het Oldambt. In januari 1893 had de overheid de situatie weer onder controle. Maar de

Commissaris van de Koningin in Groningen Jhr. Mr. J. Ae. A. van Panhuys. Collectie RHC Groninger Archieven.

indruk die de ongeregelheden gemaakt hadden was groot. De Commissaris van de Koningin Jonkheer Mr J. Ae. A. van Panhuys liet een oproep uitgaan, gericht aan de burgemeesters, om de sociale verhoudingen te verbeteren.

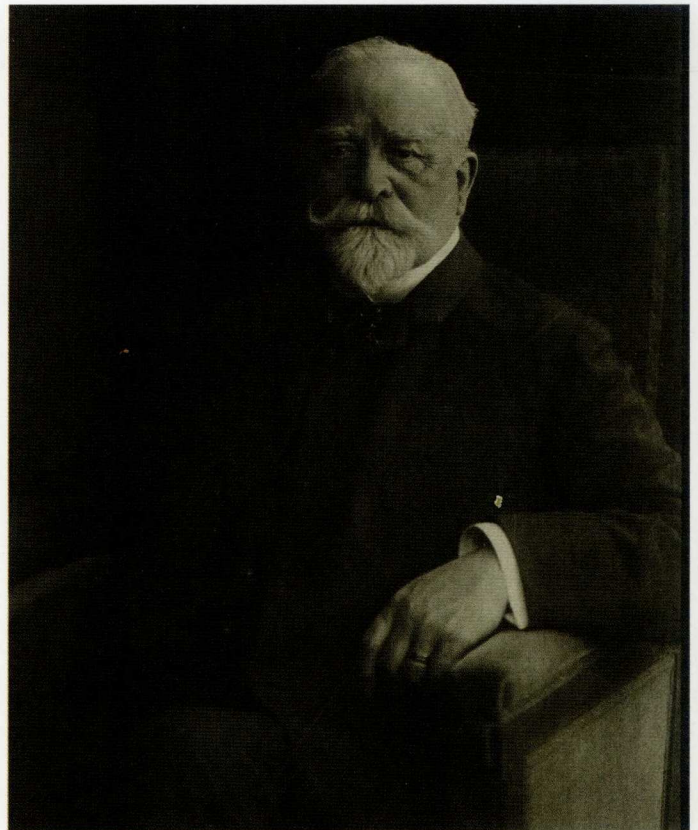
Van particuliere zijde ontplooidde de bekende Finsterwolder notaris Mr. A.H. Koning een zelfde initiatief. In januari 1893 plaatste hij een advertentie in de Winschoter Courant. Hierin riep hij iedereen die de sociale verhoudingen wilde verbeteren op om op 2 februari in hotel Wisseman te Winschoten bijeen te komen. Doel van de bijeenkomst was het oprichten van een Partij van Orde. Op deze vergadering hield notaris Koning een redevoering. Hierin waarschuwde hij voor de socialisten die het particuliere bezit wilden afschaffen om het vrijkomende kapitaal in handen te geven van de werklieden. Dit was volgens Koning voor de werklieden een onweerstaanbare verleiding. Het was daarom nodig een Partij van Orde op te richten, die enerzijds moest optreden tegen de revolutionairen, maar anderzijds hen de wind uit de zeilen moest nemen door voor werk te zorgen.

Het Tweede Kamerlid uit Nieuw Beerta, de landbouwer B.L. Tijdens hield tijdens deze vergadering een betoog van gelijke strekking. In de volgende weken werden er op verschillende plaatsen in het Oldambt, naar aanleiding van Konings initiatief, vergaderingen gehouden. De uitkomst van deze bijeenkomsten was dat op 17 februari 1893 de Bond van Orde door Hervorming werd opgericht. Doel van de Bond was handhaven van de openbare orde en verbeteren van de sociale omstandigheden, vooral door het bevorderen van de werkgelegenheid.

De Bond ontwikkelde zich voorspoedig. Eind 1893 telde hij veertien afdelingen en ruim 2200 leden. Op een afdeling in Den Haag na bevonden al deze afdelingen zich in de provincie Groningen, met name in de Veenkoloniën en het Oldambt.

De Bond werd geleid door een hoofdbestuur, waarvan notaris Koning voorzitter was, maar de afdelingen waren nagenoeg autonoom in het ontwikkelen van plaatselijke initiatieven. Wel dienden zij gebruik te maken van een Leidraad voor de Afdelingen die het Hoofdbestuur had opgesteld. Hierin werden vele suggesties gedaan om de sociale verhoudingen te verbeteren. Bevordering van de werkgelegenheid stond daarbij voorop.

Het Hoofdbestuur van de Bond richtte zich vooral op de kanalisatie van Westerwolde. Hiervan werd veel verwacht voor de werkgelegenheid, omdat hierdoor landontginning en kolonisatie mogelijk zou worden. De Bond zat hiermee op een lijn met de Kanalisatievereniging voor Westerwolde, die in 1891 was opgericht. Verwonderlijk is dat niet. Verschillende leden van het Hoofdbestuur en andere vooraanstaande leden van de Bond speelden namelijk ook een belangrijke rol in de Kanalisatievereniging. Bijvoorbeeld notaris Koning en het Tweede Kamerlid Tijdens. Maar meer nog dan de Kanalisatievereniging zag de Bond in landontginning en kolonisatie een effectief middel om de sociale verhoudingen te verbeteren en zo de revolutionairen de wind uit de zeilen te nemen. →

Notaris Mr. A.H. Koning. Collectie CHC Oldambt.

Boelo Luitjen Tijdens. Particuliere collectie van T.E. Tijdens, Nieuw Beerta.

De kolonisiatiemaatschappij Eigen Haard

Op de vergadering van het hoofdbestuur van de Bond op 31 april 1894 stelde Tijdens voor om grond aan te kopen, waarop werklozen een bestaan konden opbouwen als keuterboer. Het idee was hen een kleine boerderij en een paar hectare grond ter beschikking te stellen, waarvan een deel door hen zelf ontgonnen moest worden. Bovendien zouden zij een kleine veestapel meekrijgen. De kolonist kon daarmee een inkomen verwerven en na verloop van tijd pacht gaan betalen. Tijdens' voorstel werd door het Hoofdbestuur overgenomen. Er werd een onderzoekscommissie ingesteld, waarin onder meer de bestuursleden notaris Koning, A.A. Lubberts en H.J. Tiemersma zitting namen. De commissie bracht onder andere een bezoek aan de Heimatkolonie Friedrich-Wilhelmsdorf bij Bremerhaven. De uitkomst van het vooronderzoek was, dat de commissie verwachtte met een dergelijk project "Voor flinke lui eene toekomst te openen en weer moed en levenslust, weer kracht en energie te storten in de harten dier duizenden, die nu geen hope meer hebben, omdat ze geen licht zien, door de donkere wolken, die thans onze maatschappij overschaduwden."¹

In 1895 besloot het hoofdbestuur daarom de kolonisiatiemaatschappij 'Eigen Haard' op te richten. Door uitgifte van aandelen in de maatschappij werd een startkapitaal bijeen gebracht van f 18.300,-. Hiermee werd 10,5 hectare land aangekocht in Drenthe bij Tynaarlo en 3,25 hectare land aangekocht in Groningen bij Veelerveen.

Het project in Drenthe

In Drenthe werden op de aangekochte grond drie boerderijtjes gebouwd, maar het project kampte vanaf het begin met veel tegenslag. Het kostte moeite om werklozen te vinden die als keuterboer wilden werken. De werklozen die men bereid had gevonden om als keuterboer te werken, liepen na verloop van tijd weer weg, betaalden de huur niet of bewerkten de grond niet goed. In het jaarverslag van 1902 schrijft het bestuur hierover: "t getal liefhebbers is al bijzonder klein. Die uit de betere gedeelten van het land schijnen er niet

Woning van de stichting Eigen Haard bij Veelerveen.
Collectie RHC Groninger Archieven.

naar toe te willen en de mensen uit de buurt voldoen niet aan de eischen".² Tot overmaat van ramp kreeg de Bond te maken met financieel wanbeheer, veroorzaakt door degenen die de Bond had aangesteld om in Drenthe toezicht te houden: H.J. Tiemersma en K.E. Pesman. Notaris Koning beschuldigde hen van fraude en omschreef hen in 1902 als: "Schurken van het minste allooi. Menschen die onder het masker van philanthropie gaan stelen".³ Tot een aanklacht tegen de beide heren kwam het niet, omdat er volgens notaris Koning bij hen toch niets meer te halen viel.

Een van de aandeelhouders in Eigen Haard was de Oranjabond van Orde. Deze Bond was in 1893 te Utrecht opgericht en streefde vergelijkbare doelen na als de Bond van Orde door Hervorming. De voorzitter van deze bond, Jonkheer J. Hora Siccama van de Harkstede, volgde namens de Oranjabond kritisch de verrichtingen van het bestuur van Eigen Haard. Onder druk van zijn vragen en rapporten moest het bestuur van de kolonisiatiemaatschappij in 1904 tegenover de aandeelhouders toegeven dat het kolonisatieproject van 'Eigen Haard' in Drenthe op een faliekante mislukking was uitgelopen en dat tot liquidatie over gegaan moest worden. De grond en de boerderijtjes werden verkocht, maar de opbrengst was lang niet genoeg om de verliezen te dekken.

Het project in Westerwolde

Het kolonisatieproject van Eigen Haard in Groningen was bescheidener van opzet. Bij Veelerveen werd een stukje grond gekocht van 3,25 hectare, waarop een kleine boerderij werd gebouwd. Ook hier bleek het moeilijk om kandidaten voor het bestaan als keuterboer te vinden. Een echtpaar uit Finsterwolde, dat zich bereid verklaarde om zich op de boerderij te vestigen, liet het afweten op de dag dat zij zouden beginnen. Vervolgens werd geprobeerd een gezin uit Vriescheloo ertoe te bewegen in Veelerveen een bestaan als kolonist op te bouwen, maar ook dit initiatief had geen succes. Uiteindelijk werd een zekere J.R. Jacobs met vrouw en zoon bereid gevonden zich in Veelerveen te vestigen. Van Eigen Haard kreeg hij de beschikking over de grond, drie koeien, een kalf, een geit en drie varkens. Hij hoefde de grond niet te ontginnen, omdat dit in afwijking van het oorspronkelijke idee al gebeurd was. Jacobs kon daardoor meteen alle land bebouwen. Hij functioneerde naar tevredenheid, wist van de opbrengst rond te komen en kon ook aan zijn huurverplichtingen voldoen.

Toch was het bestuur van 'Eigen Haard' niet tevreden over de resultaten. Een landontginningsproject, dat in Westerwolde tot dan toe slechts één arbeidsplaats had opgeleverd, kon moeilijk gezien worden als een succesvol middel in de werkloosheidsbestrijding. Het bestuur besloot daarom in 1903 de activiteiten in Veelerveen uit te breiden met de aankoop van 13,5 hectare land en deed dit in 1904 opnieuw met de aankoop van nog eens 10,5 hectare. Volgens de formule die 'Eigen Haard' hanteerde, zouden hierop plusminus acht nieuwe kolonisten geplaatst kunnen worden. De kwaliteit van de aangekochte grond was echter slecht en het bestuur

kwam niet verder dan het bouwen van nog slechts een boerderijtje, waarvoor in 1905 als kolonist M. Hoogakker werd gevonden.

Door dit alles ontstond er onder de aandeelhouders

ernstige twijfel aan de zin van de kolonisatie-

maatschappij als middel tot sociale verheffing en

strijd tegen de revolutie. De aandeelhouder H. Hesse

uit Arnhem vroeg op de aandeelhoudersvergadering

van 1905 aan het bestuur: "Zit er wel toekomst in onze

onderneming? Het bestuur getroost zich veel werk en

moete en verdient daarom lof. Maar geeft het werk wel

honing? Helpen wij menschen die werken willen? Geeft

het goede sociale gevoelen?"⁴ Voor jonkheer J. Hora

Siccama was dat geen vraag meer. In zijn derde kritische

rapport over Eigen Haard eiste hij "dat het bestuur

alvorens verder een enkelen cent voor huiszenbouw of

voor wat dan ook uit te geven, de leden in Algemene

Vergadering bijeen zou roepen om tot onverwijld

liquidatie over te gaan"⁵

In 1910 kon het bestuur van Eigen Haard er tegenover

de aandeelhouders niet langer omheen: ook het

kolonisatieproject bij Veelerveen was mislukt. De

bezittingen moesten verkocht worden, maar de

afwikkeling daarvan duurde nog tot 1916. Toen konden

de aandeelhouders van Eigen Haard uiteindelijk volledig

terugbetaald worden. Hoe het verder ging met de

kolonisten Jacobs en Hoogakker wordt niet vermeld.

Aan een van de belangrijkste ideeën van de Bond van

Orde door Hervorming: landontginning en kolonisatie

als wapen tegen de revolutie was in 1916 een roemloos

einde gekomen.

De Bond van Orde door Hervorming zelf was toen allang

ter ziele. In 1899 werd de Bond opgeheven. Alleen de

afdeling Groningen bleef voortbestaan als zelfstandige

vereniging en was op sociaal gebied nog tientallen jaren

actief. ■

Noten

De citaten 1, 3 zijn afkomstig uit respectievelijk de

inventarisnummers 499 en 510 van 0943 Archief

Oranjebond van Orde. 2.3.2.2 De Vereniging Eigen Haard.

Gelders Archief Arnhem.

De citaten 2,4 en 5 zijn afkomstig uit inventarisnummer

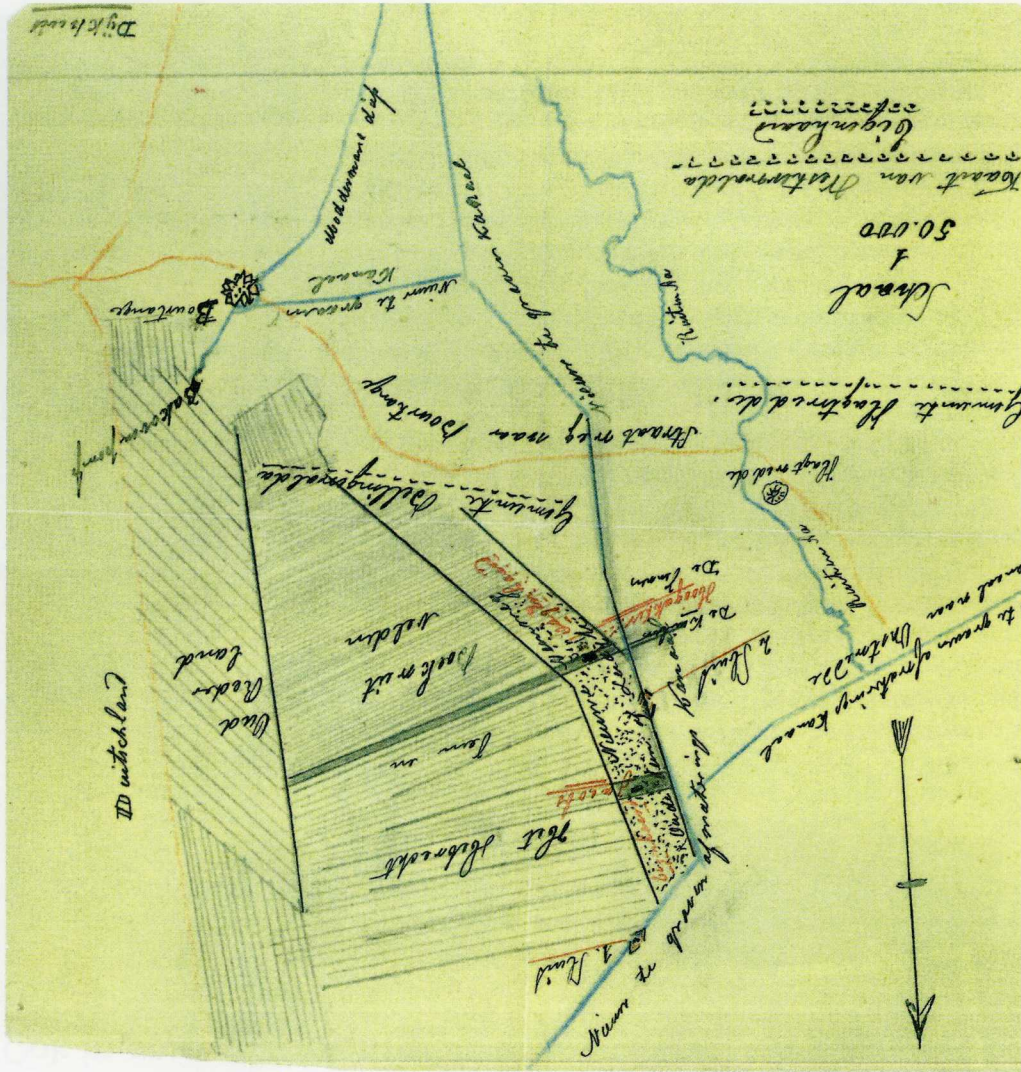
503 van 0943 Archief Oranjebond van Orde. 2.3.2.2 De

Vereniging Eigen Haard. Gelders Archief Arnhem.

Dit artikel wordt u aangeboden door MOW,

www.museumdeoudewolden.nl

MOW
MUSEUM DE OUDE WOLDEN

Getekende kaart van de bezittingen van Eigen Haard in Veelerveen. Gelders Archief Arnhem.

'Van Lauwerzee tot Dollard tou'

Deel 3: Doorbraak en bloei

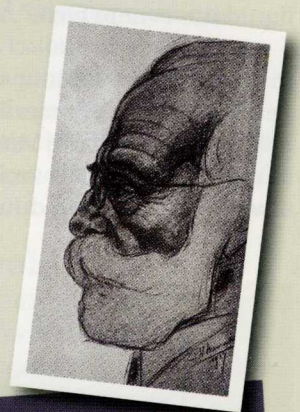
In deel 1 en 2 van deze serie schetste Hans ter Heijden hoe de literatuur in Groningen ontkiemde en vervolgens de kritiek – ook uit eigen literaire kring – losbarstte.

In dit derde deel aandacht voor de doorbraak van de Groningstalige literatuur en de bloei die daarop volgde.

Ook in onze contreien.

door Hans ter Heijden

Geert Teis, getekend door zijn vriend G.H. Streurman. Collectie Veenkoloniaal Museum Veendam.

"In Appingedam begint de victorie!", juicht dr. P.J. van Leeuwen in zijn *Geschiedenis van de Groninger Literatuur*. Het waren volgens hem Anne S. de Blécourt (1873 -1940) en Titia K.E. de Haas-Okken (1853-1928) die voor een nieuwe lente in ons schrale landschap der letteren zorgden. "Wij mogen zeggen, dat zij de Groninger literatuur, juist op een ogenblik toen dat hoog nodig was, een nieuw elan hebben gegeven en een doorbraak tot stand brachten die weldra tot grote bloei zou leiden." Beide schrijvers waren in hart en nieren Damsters en bleven dat ook toen ze zich in andere delen van het land vestigden.

Groninger Camera Obscura

De Blécourt verwierf vooral roem met zijn bundel *Fivelgoër Landleven* (1901). Van Leeuwen vergelijkt dit werk zelfs met de *Camera Obscura* van Hildebrand: "Bij beide dezelfde ongeëmotioneerde beschouwelijkheid vol milde humor, die hier en daar overgaat in lichte spot, bij beide dezelfde distantie tussen schrijver en onderwerp, die bij Hildebrand dikwijls, maar bij De Blécourt nimmer een hautaine indruk maakt." In *In hörn van heerd* en *Pieterke* van Titia de Haas-Okken vinden we een eigenaardige

mengeling van romantiek en realisme die volgens Van Leeuwen inherent is aan de Groninger volksaard.

Jan Kooistra vraagt zich in *Literair Leven in Groningen* (1985) af of de positieve beoordeling van De Blécourt en De Haas door Van Leeuwen wel terecht is. Hij licht zijn twijfels echter helaas niet toe. Over *Literair Leven in Groningen* (en in het bijzonder Kooistra's bijdragen), velt Peter Blom in het *Nieuwsblad van het Noorden* (1-11-1985) overigens een vernietigend oordeel.

Schrijvende onderwijzers

Op de nieuwe lente volgde de volle zomer. Het waren in de eerste decennia van de vorige eeuw vooral onderwijzers, die op veel terreinen een bezielend idealisme aan de dag legden. Niet alleen in de politieke en sociale strijd, de drankbestrijding en de volksontwikkeling, maar ook in de kunstbeoefening, vooral de literatuur. Veel schrijvers waren werkzaam in het onderwijs. Zo ook enkele grote namen uit onze regio: Geert Teis Pzn. (1864-1945) en Jan Hendrik Neuteboom (1865-1929).

Geert Teis

Het onvolprezen Theater Geert Teis in Stadskanaal herinnert ons aan de dichter-schrijver die hier als Gerhard Willem Spitzten in 1864 geboren werd. Als we uit volle borst het *Grönnens Laid* zingen, beseffen we hopelijk dat hij dit Groninger volkslied (in 1919) dichtte. Frieso Molenaar zette het op muziek. En wie kent niet de *Knoalster Lorelei*?

Spitzten was in zijn jeugd een plaatsgenoot van componist Cornelis Dopper, voor wie hij volgens diens biograaf Jaap Stam veel bewondering had. In 's-Hertogenbosch ging Spitzten naar de kweekschool. Daarna werkte hij als leraar Duits en Nederlands. Pas op latere leeftijd maakte hij naam als schrijver en dichter in het Gronings, onder het pseudoniem Geert Teis Pzn. (Teis Pzn. is een anagram van Spitzten). Hij was actief binnen de *Groninger Beweging* en ijverde ook als hoofdredacteur van het *Maandblad Groningen* voor het behoud van het Groninger volkskarakter. Zijn eerste gedichtenbundel *Mien Bröddellabbe* (1909) bracht een ommekeer teweeg in de Groningstalige literatuur. Mede dankzij Teis kreeg deze zijn glans.

Het verloren paradijs

Opvallend is dat Teis, net als meer Groninger schrijvers, pas in dialect ging schrijven toen hij de provincie had verlaten. Een zeker heimwee naar het 'verloren paradijs' van de jeugdijaren is overigens bij meer Groningers een prikkel geweest om literair actief te worden. Maar bij Geert Teis is het overduidelijk. Teiskenner G.H. Streurman schrijft in *Gedenkboek ter gelegenheid van de 100e geboortedag van Geert Teis* (1964): "Toen ik Geert Teis eens vroeg, of hij er niet voor voelde weer in Stadskanaal te gaan wonen, zei hij dat hij er niet aan dacht, want dan zou het met zijn schrijverij afgelopen zijn; hij wilde de herinnering aan zijn jeugd als een mooie illusie bewaren."

Critici oordelen verschillend over Teis als literator. J. Elema vond in *De Warf* (1955) dat hij zijn dichterlijke neigingen ter wille van een goedkoop succes bij de massa teveel onderdrukte. Maar Streurman is in het *Gedenkboek* positiever: "Geert Teis heeft welbewust, om de belangstelling voor het Gronings bij het publiek te wekken, getracht eerst de lachers op zijn hand te krijgen – wat hem volledig is gelukt – om daarna verzekerd te kunnen zijn van waardering ook voor ernstiger werk, waarin hij blijk gaf ook werkelijk dichter te kunnen zijn." Hoe dan ook, Teis was in ieder geval een bijzonder veelzijdig dichter en schrijver die zijn sporen in heel Groningen heeft achtergelaten. Van Lauwerzee tot Dollard tou. ■

In de volgende aflevering staat de literatuur in Westerwolde centraal, met o.a. J.H. Neuteboom en A.H. Smith.

Deel 1 en 2 van deze serie stonden in jaargang 4, nummer 1 (maart 2015) en 2 (december 2015).

Literatuur

Rob van Es en Jan Heutink (red), *Literair leven in Groningen* (Groningen/Amsterdam 1985).

Dr. P.J. van Leeuwen, *Geschiedenis van de Groninger Literatuur* (Scheemda 1984).

Dr. J.F. Steenhuis, *De Groninger Dialekt-Literatuur* (Delfzijl 1960).

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: www.dbnl.org

Een potloodtekening van Geert Teis, in 1934 gemaakt door H.A. Dievenbach met daaronder een opdracht van Teis, gericht aan zijn vriend G.H. Streurman. Collectie Veenkoloniaal Museum Veendam.

Knoalster Lorelei

Ik wait nait, wat zel 't toch beduden,
Dat ik zo miesderig bin;
n Vertelster uut olle tiden,
Dat gaat mie moar nait uut de zin.
't Is köld over 't daip en 't wordt duuster,
't Is ales in rust, groot en klaain,
De leunen van de badde is dudelk
In t heldere woater te zain.

Het oaregste schipperswichie
Van zo'n achttien of negentien joar,
Dat staait in heur onderliefje,
Zai kamt heur stroblonde hoar;
Zai kamt het in laange strengen,
En zingt zaacht een deuntje derbie,
Zai zingt van de laifde en van schaaiden...
De snikke vuier net heur veurbie.

De snikjong achter aan 't rouer,
Dij röpt 'Goienoavendsoam!
Hai zagt gain liene en gain badde,
Hai kikt moar noar t wicht op de proam.
Ze seggen: hai is mit zien hazzens
Liek tegen de badde aan goan,
En dat haar mit heur zingen
Dat schipperswichie doan.

Geert Teis

Uit: Mien Bröddellabbe, Groningen 1916

Foto Mussel-Aakanaal: Hans ter Heijden

Uit de geschiedenis van Westerwolde

'Tusschen Blijham ende Bellingewolde soude een diep gegraven worden'

Aflevering 9

In deze rubriek besteedt *Terra Westervolda* aandacht aan de regionale geschiedenis, zoals deze te vinden is in de 'Resoluties' en de 'Rekesten' in de Groninger Archieven.

door Jan S. A. Huizing

Op dit kaartje is de loop van de Nieuwe A goed te zien.

26-2-1650 Op de besognes (*beraadslagingen*) gevallen over het different (*verschil*) van verpondinge (*belasting*) tusschen de ingesetenen van Westerwolde ter eener ende d(i)e van Bellingewolde ende Blijham ter ander zijden (-). Is veraccordeert, dat de ingesetenen van Wedde ende Westerwolde de gerechte helfte van de verschenen verpondinge van 't verleden jaer - 1649 - an de rentemester Verrucio sullen betaelen ende de andere helfte gedragen worden bij de ingesetenen van Bellingewolde ende Blijham.

20-1-1651 d'Heeren Borgemesteren ende Raedt autoriseren d'E.E. Johan d'Mepsche, de Administrator van de Apeler goederen, omme Seije Geerts ende Egbert Warnekes tot Sellinge uijt des convents opkomsten tot opbouwinge van haer huisen, soo verleden jaer affgebrandt zijn, in plaets van holt (-) de summa van vijftich gl.

21-3-1651 Op de requeste (*verzoek*) van de van de Beerta daerbij sij remonstreerden (vermits haer dijcken nu door d'overvloed van wateren seer waeren beschadiget) wel gesinnet te wesen een nieuwe uijtdijkinge te maeken; ende derhalven bij malkanderen te doen komen, de vier carspelen Beerta, Bellingewolde, Blijham ende Winschoten, omme te beraetslagen op wat middel sulx best mocht geschieden, (-).

14-5-1651 Op de requeste van Frerick Tammens, schipper in de Lange Ackerschans, omme mee te moogen als veerschipper geadmitteert (*toegelaten*) worden neffens de twe bij de Ed. mog. heeren Borg. mr. ende Raadt gestelde veerschippers in (*deze*) Schans op Emden ende elders. Uijt oorsaeke hij met wijf ende kinders aldaer was geseten, ende als een wel bevaren schipper (-) ende tot gerijff (*gemak*) van de reisende man. Hebben d'heeren Borgemesteren ende Raadt mede gestelt ende stellen mits desen Frerick Tammens als veerschipper in voorgenoemde Schans op conditie, ordre ende instructie.

4-12-1652 Op 't andienen van de Rentemester Jacob Haikens, dat eener Simon Harmens door het verlaet (*sluis*) in de Pekel met geweld is gevaren, soo dat de ketten (*ketting*) in stucken is gesproongen. Is verstaen dat de Richter Addens sich desen angaende naerder sal hebben te informeren en doen informeren, 't welck geschiet sijnde voorschreven Simon Harmens sulx te straffen, als nae rechte sal behoiren.

28-6-1654 Op het gedane rapport van de heere Borgemester Eijssinghe ende d'andere gecommiteerde heeren een keer nae Wedde gedaen hebbende, hoe dat tot affleijdinge der wateren van Wedde ende Friescheloo was voorgeslagen ende bij die van Bellingewolde worde geaccepteert dat van Wessingehuisen op Luttkeloo ende van daer bijlangs d'Aa door de scheidinge tusschen Blijham ende Bellingewolde tot boven de Ulsda een diep gegraven soude worden (*dat moet dus de zogenaamde Nieuwe A zijn, de uiteindelijke uitvoering van dit plan ziet u op bijgaand kaartje*).

16-6-1651 An den Raadt vertoont, gesien ende gelesen sijnde seeckere concipeerde (*uitgedachte*) ordre over de benoeminge der Pastoren tot Blijham luidende als volget; Ondergeschreven collatoren (*keuze heren*) in Blijham op die publicatie van de heer droste Johan Condors, den 15 Junij in de kercke gedaen, ten einde een jegelijck soo vermeende het recht van collatie (*keuze van de predikant*) aldaer te hebben, sick op den - 22 - Junij in loco (*ter plaatse*) soude vervoegen, omme nae de predige een vaste voet te stellen, well als collator te accepteren ende stemmen in 't kiezen sulde hebben, mit communicatie daer in angewent. (-)

Datt een Egenaer soo - 25 - deimpten int schatt register daer nae die Jaertaxten betaelt worden heeft, een stemme sall hebben.

Ende die soo tweemaell - 25 - deijmten heeft noch - 1 - stemme ende wederom tot sulcken getall tot meerder sal gerechtiget sijnn. Sall tot alsulcke stemminge die niet geadmitteert worden, soo sick bij geschrifte niet nomineert van persoen aen eemandt voorschreven off verbinden, heeft ten sij deselve bij contrarie (*tegen*) schriftuir eerst van sulck verbondt desesteren (*er van af zien*) en alle anderen soo sick neffens hem verbinden vrij ende quijtt (*kwijt*) schelde. Actum in die kercke tot Blijham.

De burgemeester en de Raad gaan ermee akkoord dat uitsluitend de bakkers Hinderick Peters en Derck Luitjes in het fort Lang Ackerzijl (Nieuweschans) mogen bakken.

26-7-1651 d'h Heeren Borgemesteren ende Raet verstaen hebbende hoe different tusschen die collatoren van Blijham entstaen (*is*), belangende die beroepinge ofte nominatie eener nieuwe predicant in plaetse van d'Eerwaerde Wolgeleerde Frelcius Elderici, tegenwoordig predicant tot Emden, hebben na deser saken gelegenheit en op het eerstlijck aenholden van die meeste collatoren en ingesetenen tot pastor gekooren (*gekozen*) die Eerwaerde en wolgeleerde Hillenium Eppens en sal aen den selven een nieuwe beroepinge met den eersten worden behandigt.

5-9-1651 Op de requeste van Hinderick Peters ende Derck Luitjes, beide backers in 't fort LangAckerzijl [nu Nieuweschans], remonstrerend hoe dat haer bij Apostille van den 11 Aprilis 1646 ende resolutie van den 24 Julij 1650 is toegestaen om alliene aldaer te backen: met versoeck dat sij daerin muchte continueren, alsoo sij verstaen dit anders dieselve licentie wel? willen versoecken. D'h. Heeren Borgemesteren ende Raadt accorderen alnoch, dat beide remonstranten alleen, met exclusie van anders, in (*die*) schans sullen (*mogen*) backen. ■

Hekserij

RINKEL-DE-KINKEL! Ik slaak een gillette en probeer mijn fiets recht te houden. Dat gat in de weg had ik niet zien aankomen. Ik bevind me ergens op een hobbelig paadje tussen Veele en Wedde en moet toegeven een beetje verdwaald te zijn. Dan doemt er plots, aan het einde van het pad, een verhoging in het landschap op. Zie ik daar nou een heuvel?

Mijn nieuwsgierigheid wint het. Het laatste stukje, over een onverhard pad, ga ik te voet. De grond onder mijn voeten knispert en ik hoor niets anders dan het ruisen van de wind. Te midden van de vlakke weilanden valt het heuveltje flink uit de toon. Een vreemd gevoel bekruipt me, alsof ik alleen op de wereld ben. De naam van de heuvel maakt de griezelige sfeer er niet minder op: blijkbaar sta ik bij de Geselberg, in de volksmond beter bekend als de Giezelbaarg. Oftewel: de Galgenberg.

De eenzame heuvel is omringd door grillige bomen en gehuld in nevelen van mysterie. Dat was onze voorouders ook al opgevallen, want zij besloten lang geleden dat de heuvel gebruikt zou worden voor de executie van lijfstraffen (vandaar de Galgenberg). Dat er in het openbaar doodstraffen werden uitgevoerd, is op zich niet heel bijzonder. Dat dit met een galg gebeurde ook niet. Dat gebeurde eigenlijk overal in Europa, en op grote schaal.

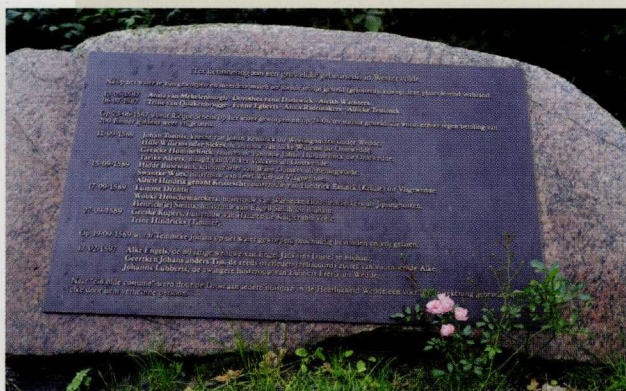
**De Giezelbaarg ligt
verscholen onder een
grimmig wolkendek**

Maar wat er aan het einde van de zestiende eeuw in Westerwolde gebeurde, dat was wél uitzonderlijk. De Giezelbaarg zou namelijk de geschiedenis ingaan als het décor van één van de zwartste bladzijdes uit onze geschiedenis: de heksenvervolgingen.

In de periode tussen 1587 en 1597 lieten maar liefst achttien vrouwen en twee mannen het leven op de Giezelbaarg. Na gruwelijke martelingen en bizarre 'waterproeven', werden zij schuldig bevonden aan hekserij en vervolgens koelbloedig op de brandstapel gegooid. Op de Giezelbaarg laaiden de rode vlammen hoog op. De rookpluimen waren van verre te zien en trokken veel bekijks. Enkele aanwezige notabelen en geestelijken kregen zelfs een onkostenvergoeding. Men had blijkbaar een sterke maag, want er werd door de bezoekers uitbundig gegeten en gedronken (wat trouwens door de nabestaanden betaald diende te worden). Nadat de heksenverbrandingen stopten, werd de Giezelbaarg nog tot 1795 gebruikt voor 'reguliere' terechtstellingen.

Ik staar naar de namen op de gedenksteen en voel me verdrietig. Bang zijn voor het onbekende is van alle tijden. Angst voor vrouwen, angst voor een geloof, angst voor een andere cultuur. En dat is ruim vier eeuwen later nog steeds niet anders. In tegendeel.

Ik stap weer op mijn fiets en hobbelen verder. Plotseling trekt de wind aan en verschijnen wolken van antraciet aan de lucht. Nog éénmaal kijk ik om. De Giezelbaarg ligt verscholen onder een grimmig wolkendek.

In de periode tussen 1587 en 1597 werden er op de Geselberg meerdere personen wegens hekserij levend verbrand. Bij de Geselberg staat een gedenksteen waarop de namen van deze 'heksen' vermeld staan.

De Geselberg (ook wel 'Giezelbaarg', 'Galgebaarg' of 'Galgenberg' genoemd) is een oude opgestuwde heuvel uit de laatste IJstijd nabij de Westerweg tussen Veele en Wedde, vlakbij de Ruiten Aa.

Foto's: Herman Janssen.

Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde

Tekst en foto's: Geert Volders

Terugblik

De zomer ligt ondertussen enige tijd achter ons. In de afgelopen maanden waren er diverse activiteiten waarbij we als vereniging bij elkaar kwamen. Op zaterdag 18 juni vond een ledenvergadering plaats in de Protestantse Kerk aan het Oosteinde in Blijham. Voorzitter Jochem Abbes trad als spreker op met een toepasselijk thema: kerkgeschiedenis. Hoofdpersoon in Abbes' betoog was de in Bellingwolde geboren ds. Remko Engels (1772-1855). Ds. Engels zag in zijn leven het kerkelijke landschap ingrijpende veranderingen. Na de vergadering werd nog een kleine rondleiding rond kerk en kerkhof gemaakt. Bij het verschijnen van dit nummer is de ledenvergadering van 20 oktober inmiddels gepasseerd.

Werving

Het voortbestaan van de Historische Vereniging Westerwolde en daarmee tevens van Terra Westerwolda is afhankelijk van een stabiel – het liefst groeiend! – ledenbestand. Daarom heeft het bestuur ingezet op werving van nieuwe leden. Dit begint met vergroting van de naamsbekendheid. Daarom was de HVW dit jaar voor het eerst vertegenwoordigd op het Oogstfeest in Onstwedde. Op deze zonovergoten dag hebben we zeven nieuwe leden mogen verwelkomen. Op 8 oktober was de Dag van de Groninger Geschiedenis. Uiteraard waren wij als Historische Vereniging hier ook vertegenwoordigd. Op de wervingsactie middels het zomernummer van Terra Westerwolda kijkt het bestuur tevreden terug. Echter hoe meer zielen, hoe meer vreugd!

Excursie Leiden

Op 17 september vond de jaarlijkse excursie plaats met als hoofdbestemming het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Hier werden we welkom geheten door mevrouw Anna de Wit. Zij was nauw betrokken bij de totstandkoming van de expositie 'Archeologie uit je achtertuin'. In een tien meter lange kastenwand zijn zijn archeologische vondsten uit vele Nederlandse gemeenten te bewonderen. Uit onze regio treffen we een prehistorische hamerbijl, een uit Oudeschans afkomstige granaat uit 1672 en een in 2008 bij Smeerling gevonden speerpunt uit de Late Bronstijd aan.

Bibliotheek

Met de officiële opening van de permanente expositie in het SHC de Oude Stelmakerij in Sellingeren, is tevens de collectie van onze vereniging (opnieuw) toegankelijk gemaakt voor bezoekers. In het afgelopen halfjaar is de collectie geïnventariseerd en nu kan de bezoeker gemakkelijk stukken opzoeken en raadplegen op locatie. Op onze website is een inventaris te vinden van de boeken en tijdschriften die in de collectie zijn opgenomen. Onlangs is de collectie uitgebreid met een schenking bestaande uit beeldmateriaal van de woonplaatsen van de families Heres en Dost in Oost-Groningen. Ook hebben we de afgelopen zomer gepubliceerde 'Atlas van Beckeringh' mogen toevoegen aan de collectie. De bibliotheek is toegankelijk tijdens de openingstijden van het SHC de Oude Stelmakerij, maar dat zal in de winterperiode zeer beperkt of op afspraak zijn!

De bibliotheek op de zolder van de Oude Stelmakerij.

Belangrijke data

zaterdag 17 december 2016:

Algemene Ledenvergadering
Kruispunt Vlagtwedde 13.30 uur.
Spreker: Dr. Albert Buursma.

Zie www.verenigingwesterwolde.nl
voor de meest actuele agenda!

Enkele 'schatten' uit onze regio bevinden zich in Leiden.

Na de lezing in de Protestantse kerk in Blijham, vond er een rondleiding plaats, onder andere over het kerkhof.

Aankomst bij het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

Historische actualiteiten

In deze rubriek wordt ingegaan op actualiteiten die betrekking hebben op de cultuur en historie van Westerwolde.

Een vitrinekast met bijzondere objecten.
Foto: Geert Volders.

Westerwolde in SHC de Oude Stelmakerij

Op vrijdag 9 september was de officiële opening van de permanente expositie in het SHC de Oude Stelmakerij in Sellingen. De burgemeesters van Vlagtwedde en Bellingwedde (gemeente Westerwolde in oprichting) verrichtten de openingshandeling. In de expositie maakten de bezoekers kennis met allerlei aspecten van de geschiedenis van Westerwolde. Naast de vele informatiepanelen zijn er ook een aantal bijzondere, niet eerder vertoonde objecten te bewonderen. Helaas is de Stelmakerij in de winterperiode niet geopend.

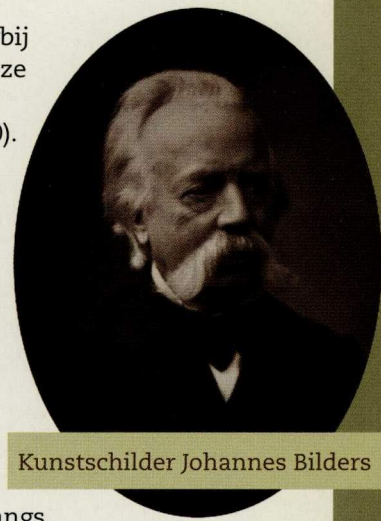
'Bedelboerderij' gered

In voorgaande nummers van Terra Westerwolda is meerdere keren bericht over de perikelen rondom de boerderij aan de Dorpstraat 1 te Onstwedde. Ooit stond op dit perceel de 'bedelboerderij' van Abel Boels die door middel van twee geldinzamelingsacties was gefinancierd. Nadat de huidige boerderij van de gemeentelijke monumentenlijst werd geschrapt, dreigde de sloophamer. Gelukkig is deze dreiging nu geweken, want de nieuwe eigenaar heeft te kennen gegeven de boerderij op te knappen. De overwoekerde bosschage is al grotendeels verwijderd en de werkzaamheden aan de boerderij zijn in volle gang. Zo blijft deze boerderij met een rijke historie bewaard voor het dorpsbeeld van Onstwedde.

19e-eeuws Westerwolde verbeeld

Er zijn maar weinig afbeeldingen bekend van het 19e-eeuwse Westerwoldse landschap. Toch zijn er onlangs enkele fraaie tekeningen en

schilderijen opgedoken, waarbij van een aantal vast staat dat ze gemaakt zijn door Johannes Warnardus Bilders (1811-1890). Hij kan worden gezien als één van de sleutelfiguren op het gebied van de Nederlandse 19e-eeuwse landschapsschilderkunst. Rond 1880 is hij werkzaam geweest in Westerwolde. In het Museum Veluwezoom te Doorwerth is tot en met 31 januari 2017 de expositie 'Bezield Landschap' te zien. In het museum is ook de onlangs uitgegeven monografie over het leven en werk van Bilders verkrijgbaar. In dit boek is ook aandacht voor Bilders' werk in Westerwolde.

Kunstschilder Johannes Bilders

Gedigitaliseerd archief Westerwolde

Dankzij het initiatief van de heer Nijboer uit Groningen zijn sinds kort meerdere historische documenten betreffende Westerwolde gedigitaliseerd. Het betreft onder andere gedrukte verordeningen die in de tijd dat Westerwolde bestuurd werd door de Stad Groningen werden verspreid. De documenten zijn in te zien via www.verenigingwesterwolde.nl/ordonnanties-e-d. Als u ook nog over interessante documenten beschikt dan kunnen deze wellicht ook in aanmerking komen voor het digitaal archief. Neem daarvoor contact op via info@verenigingwesterwolde.nl.

Oude ordonnanties uit Westerwolde zijn nu ook digitaal te bekijken.

Bezoek ook onze website voor meer historische wetenswaardigheden en het laatste verenigingsnieuws:
www.verenigingwesterwolde.nl.

Terra Westerwolda wordt mede mogelijk gemaakt door MOW
www.museumdeoudewolden.nl

